

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ МОТИВАЦІЇ ДО ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ставлення людини до праці науковці розглядають як трудову поведінку, що проявляється, з одного боку, у процесі створення суспільно корисного продукту, а з іншого – у власному відтворенні та розвитку.

Мотивація до праці виступає тим складним механізмом співвідношення особистісних зовнішніх і внутрішніх факторів поведінки, який визначає виникнення, напрям, а також способи здійснення конкретних форм діяльності.

Мотивація належить до числа проблем, вирішенню яких у світовій практиці завжди приділялася значна увага. Виділяють три моделі мотивації – японська, американська, західноєвропейська. Причому, у західноєвропейській можна виокремити три найбільш характерних, це – французька, німецька та шведська, кожна з яких має свої особливості.

Японська модель характеризується випередженням зростання продуктивності праці по відношенню до зростання рівня життя населення, у тому числі рівня заробітної плати. Із метою заохочення підприємницької активності державою не приймається серйозних заходів щодо контролю за майновим розшаруванням суспільства. Система стимулювання праці, порівняно з іншими промислово розвиненими країнами, в Японії досить гнучка. Традиційно вона будується з урахуванням трьох факторів: професійної майстерності, віку і досвіду роботи.

Японські корпорації на перший план висувають відданість своїх службовців компаніям. Японські корпорації гарантують цим службовцям роботу й використовують систему винагороди, засновану на виробничому досвіді. І чим довше людина працює в компанії, тим вищі її заробітна платня і посада.

Що стосується американської моделі, то для неї характерно переміщення співробітників на посаду в організаційній структурі фірми на період до п'яти років з урахуванням

очікуваних вакансій. Велике значення в американській практиці приділяється добору і перевірці (тестуванню) кандидатів на керівні посади на всіх рівнях управління.

Однією з найпоширеніших у США форм оплати праці як для основних, так і для допоміжних робітників є оплата праці, що поєднує елементи відрядної і погодинної систем.

Щодо європейської моделі формування мотиваційних установок, зосередимо увагу на французькій моделі мотивації праці, що характеризується великою різноманітністю економічних інструментів, включаючи стратегічне планування і стимулювання конкуренції, гнучкою системою оподаткування. Перевага французької моделі мотивації праці полягає в тому, що вона здійснює стимулюючий вплив на ефективність і якість праці, служить фактором саморегулювання розміру фонду оплати праці.

Німецька модель мотивації праці ґрунтується на тому, що в її центрі знаходиться людина з її інтересами як вільна особистість, яка усвідомлює свою відповідальність перед суспільством. Система участі працівників в управлінні виробництвом, що склалася в Німеччині, є досить своєрідною. Вона включає: створення виробничих рад, де спільно з керівництвом затверджуються такі питання, як статут підприємства, організація виробництва, питання робочого часу, визначення графіків відпусток, питання впровадження технічних засобів контролю за продуктивністю праці. Практика управління німецькими підприємствами демонструє, що подібна політика залучення працівників підприємства до управління сприяє розвитку їх трудової активності, що призводить до поліпшення кінцевих результатів виробництва.

Шведська модель мотивації праці відрізняється ґрунтовною соціальною політикою, спрямованою на скорочення майнової нерівності за рахунок перерозподілу національного доходу на користь менш забезпечених верств населення.

Характерною особливістю сучасного виробництва на зарубіжних фірмах є перехід до різноманітних колективних (групових) форм організації праці, включаючи спільне

виконання окремих завдань (контроль якості, обслуговування виробництва, навчання).

Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду дозволив простежити переваги та недоліки в процесі формування мотивації до праці, що, у свою чергу, можна використати при вдосконаленні вітчизняної моделі мотиваційної діяльності.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Процес формування та зміни ціннісних орієнтацій, так само як і процес соціалізації, проходить протягом усього життя людини. Інакше кажучи, соціалізуючись, людина набуває власних ціннісних орієнтацій, які протягом життя можуть змінюватись, інколи досить суттєво, під впливом соціокультурного середовища. Беручи до уваги той факт, що молодь є соціальною групою, в якій процес формування ціннісних орієнтацій у зв'язку з віковими та психологічними особливостями відбувається найбільш динамічно, актуальність досліджень з даної тематики є очевидною.

До соціокультурних факторів формування ціннісних орієнтацій молоді можна віднести культурно-духовну сферу життєдіяльності суспільства, релігію, ідеологію, що панує в країні (навіть якщо в країні проголошена відсутність пануючої ідеології – це також є своєрідною ідеологією), засоби масової інформації, систему освіти, культуру (в тому числі й масову), сім'ю.

Проаналізуємо кожен з соціокультурних факторів формування цінностей молоді окремо.

Одним із найголовніших факторів формування ціннісних орієнтацій людини є релігія, пізнання якої формує визначений набір норм, відповідно до якого людина вибудовує своє ставлення до світу. Необхідно зазначити, що релігійні норми (традиційних релігій, а не сектантських), як правило, є оптимальними правилами, для регулювання поведінки людини в суспільстві. Варто зазначити, що прийняття й осмислення людиною постулатів означає введення до ціннісних орієнтацій суспільно-значущих цінностей, не дивлячись на відмінності в релігійних віруваннях.

Іншим дієвим фактором формування ціннісних орієнтацій є розповсюдження визначеної ідеології через систему соціальних

інститутів. Ідеологія за сучасних умов є фундаментом масової свідомості населення.

Варто сказати, що ідеологія є цією основою, що дозволяє суспільству сформувати єдину систему цінностей і ціннісних орієнтацій його членів, визначає цілі і засоби проведення внутрішньої і зовнішньої політики держави. Зміна державної ідеології передбачає зміну системи цінностей даного суспільства, в результаті чого виникає дестабілізація суспільства (саме це відбулося при зміні радянської комуністичної ідеології на західну ліберально-демократичну наприкінці 80-х – початку 90-х років в Україні та інших країнах колишнього СРСР).

Великий вплив на формування ціннісних орієнтацій молоді справляють засоби масової інформації (ЗМІ), які в сучасному суспільстві займають лідерські позиції в системі комунікацій індивіда.

У сучасному світі інформаційні потоки постійно інтенсифікуються. Людина в сучасному суспільстві не може сприйняти і проаналізувати всю інформацію, що надходить, тому інформація піддається обробці з метою виділення того мінімуму, який необхідний і можливий для сприйняття. Саме внаслідок цього, той необхідний для життя людини в сучасному суспільстві мінімум інформації стає інструментом оперативного управління людиною. ЗМІ, пропонуючи і поширюючи оперативну інформацію в «готовому для споживання», найбільш привабливому вигляді активно впливають на ціннісні орієнтації індивіда.

Одним із найважливіших соціальних інститутів, що впливають на формування ціннісних орієнтацій молоді є система освіти, яка сьогодні є не тільки засобом, а й метою культурного розвитку, внаслідок чого у світогляді людини здійснюється інтеграція знання, самосвідомості і цілепокладання на граничному рівні узагальнення.

Сьогоднішня система освіти є багаторівневою, але традиційно основна увага приділяється шкільній освіті, оскільки в стінах школи передбачається найбільш тривалий термін процесу навчання і саме в стінах школи відбувається засвоєння суспільно-значущих цінностей. Іншими словами основна місія

школи полягає, в першу чергу в тому, щоб дати людині *цілісну* картину світу й уявлення про свою роль у цьому світі, а не набір практичних навичок для повсякденного життя.

Визначним фактором, який впливає на формування ціннісних орієнтацій молоді виступає сім'я як інститут первинної соціалізації, що забезпечує взаємодію особистості та суспільства, формує пріоритетні цінності в ціннісних орієнтаціях людини. Доцільно зазначити, що суспільно-значущі цінності спочатку засвоюються в сім'ї і надалі направляють та визначають подальшу життєдіяльність людини. Найбільш значна роль сім'ї на самому початку життєвого шляху людини, коли закладаються моральні, психологічні, емоційні основи особистості.

Таким чином, у сучасному суспільстві існує дуже велика кількість соціокультурних чинників, які впливають на цінності та ціннісні орієнтації молоді. Такі соціальні інститути, як релігія, державна ідеологія, засоби масової інформації, система освіти, сім'я, формують цінності молоді людини, тому аналіз духовних цінностей і соціальних процесів є одним із пріоритетних напрямів дослідження сучасної соціології. Адже за системою цінностей (особливо молодого покоління) можна судити про культуру, гуманістичний потенціал, перспективи розвитку суспільства.

Уже сьогодні видно, що у XXI столітті майже всі сучасні соціальні інститути чекають докорінні зміни, отже дослідження їх соціокультурного впливу на молодь буде залишатись актуальним і в майбутньому.

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Проблеми підготовки майбутнього соціального працівника пов'язані з вирішенням декількох актуальних питань. По-перше, підготовка спеціалістів цього профілю з вищою освітою в Україні почалася приблизно два десятки років тому, що є дуже молодою наукою, порівняно з іншими науковими галузями. По-друге, за основу викладання цієї професії була взята така наука, як педагогіка, тому що вони беруться за все, що викладається у вузах і ще не охоплене ніким. Тому з педагогічної точки зору, чим більше предметів вивчається у вузі, тим краще. По-третє, педагогічна наука не розглядає підготовку фахівця як цілісну діяльність. По-четверте, якщо не розглядається діяльність як цілісне явище, то неможливо ефективно структурувати навчальні предмети взагалі та їх зміст безпосередньо.

Тому ми пропонуємо за основу перебудови навчальної діяльності студентів вузу, майбутніх соціальних працівників, взяти цілісну діяльність фахівця з соціальної роботи. Для проведення досліджень у цьому напрямі, з нашої точки зору, може бути використаний досвід, з одного боку, загальної психології, у якій розглядаються загальні питання структури діяльності, а з іншого боку, така галузь педагогічної психології як психологія навчання. У психології навчання є дві теорії та багата практика, що базується на великій кількості експериментальних досліджень, які можна ефективно використати для наших цілей.

Перша теорія розвиваючого навчання В. В. Давидова, в якій розглядаються питання предмету окремої науки та діяльності, з точки зору визначення предмету науки та її змісту. Він пропонував знайти основну одиницю предмету, яка не змінюється упродовж усього розвитку науки чи діяльності з моменту її виникнення та дотепер. Основна одиниця залишається незмінною, а розвиток науки розглядається як

зміна умов цієї діяльності. Колись благочинною допомогою людям займалася церква, а тепер усе це перекладено на державні органи, тому що змінилися економічні та цивілізаційні умови. З цього підходу можна розглянути усі навчальні предмети, що викладаються на спеціальності соціальна робота, та знайти спільне і розбіжності, які притаманні спорідненим предметам.

Друга теорія планомірного формування розумових дій та понять П. Я. Гальперина, яка спрямована на побудову змісту навчання, та процесу інтеріоризації знань, вмінь та навичок. Важливим моментом такого підходу є те, що у процес навчання цією теорією розглядається як формування понять та розумових дій з наперед заданими властивостями. Для цього виявляються суттєві ознаки понять та дій, що ведуть до досягнення мети у процесі розв'язання тих чи інших професійних завдань, у тому числі й навчальних предметів. Значна ефективність цієї теорії досягається завдяки тому, що знайдений механізм керування навчальним процесом через орієнтувальну діяльність людини. На цій основі будується повна орієнтувальна основа дій, як схема майбутньої професійної діяльності, яка планомірно інтеріоризується, що й призводить до повноцінного засвоєння навчального матеріалу в процесі розв'язання професійних завдань.

Ми приступили до проведення досліджень з цього напрямку робіт на кафедрі соціальної роботи, психології та педагогіки. Я. В. Васильєвим було видано дві основні статті з предмету соціальної роботи, та аналізу її змісту. Під його керівництвом студентами спеціальності соціальна робота виконуються дослідження в магістерських роботах Н. Омельниченкової з практичної психології, М. Дронделем з юридичних дисциплін, бакалаврські роботи Г. Шалигіної з психології особистості та персоналогії, Г. Люлько з історії соціальної роботи та її предмету, В. Мартинові з технології соціальної роботи та М. Дмитриченко з педагогічних дисциплін.

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ ДОЗВІЛЛЯ У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Із моменту народження дитина починає свій розвиток як істота соціальна. Джерелом і умовою цього розвитку є суспільне середовище. За допомогою батьків та найближчого оточення, вона весь час взаємодіє з навколишньою дійсністю. Взаємодія дитини з середовищем, передусім із соціальним оточенням, мікросередовищем, засвоєння культури людства відіграють важливу роль у розвитку та становленні її як особистості.

Саме в дошкільному віці формуються основні якості та характеристики дитини як особистості, налагоджуються зв'язки та відносини, які становлять ядро особистості. У цей період формується стійкий внутрішній світ, форми поведінки, які дають підстави вважати дитину особистістю.

У дошкільному віці дитина починає керуватися у своїй поведінці моральними нормами. У неї формуються моральні уявлення та оцінки. З'являється певне ставлення до себе та своїх можливостей. Таким чином, протягом дошкільного віку дитина проходить величезний шлях розвитку – від ототожнення себе з навколишнім середовищем до відкриття свого внутрішнього життя, самосвідомості.

До недавнього часу, дозвілля дітей вважалось другорядною складовою їх життя. Характерною особливістю як з боку суспільства, так і сімей з дітьми було хибне ставлення до вільного часу та дозвілля, як до чогось неважливого, вторинного, не визначального у житті людини. Глобальні зрушення у свідомості людства, що відбулися у кінці ХХ – на початку ХХІ століття торкнулися і розуміння цінності дозвілля. Виникають наукові концепції вільного часу, розвиваються такі напрями наукового знання, як дозвіллезнавство, соціологія вільного часу та педагогіка дозвілля. Саме тому, особливої важливості набуває дозвіллева діяльність дітей, підлітків.

Дозвілля – це особлива сфера соціалізації дітей, у якій природно реалізуються їхні інтереси і потреби, особистісні й соціальні амплуа, розвивається активність, творча ініціатива, здійснюється пошук нових ціннісних орієнтирів шляхом вільного вибору видів діяльності. Дозвілля визначається як особлива сфера життя особи та суспільства, що містить великі можливості для виховання дитини, становлення й розвитку особистості, набуття досвіду вирішення життєвих проблем. У процесі дозвіллевої діяльності формуються ціннісні орієнтації, культурні потреби, смаки, емоційно-вольова сфера дітей та молоді.

Дозвіллева діяльність дітей і дорослих – це діяльність, яка створює культурно-дозвіллеве середовище, в якому гармонійно інтегрується творчість, відпочинок, свято, відбувається самореалізація особистості, яка сприяє вільному творчому засвоєнню культурних цінностей, розвитку особистості, і, завдяки цьому – розвитку суспільства взагалі. Для функціонування культури дозвілля потрібне існування двох необхідних елементів: індивіда з його системою ціннісних потреб, інтересів, орієнтацій, установок та відповідного рівня розвитку соціокультурного середовища, яке забезпечує реалізацію та самореалізацію потенціалу, інтересів та потреб індивіда. Соціокультурне середовище або збуджує, стимулюючи потенціальну активність індивіда, або пригнічує, стримує, гальмує, відволікає його від самореалізації.

Говорячи про соціокультурне значення дозвілля у формуванні та розвитку особистості дитини, слід зазначити, що воно відбувається на трьох рівнях: перший – це сім'я (мікросередовище), другий – дитячий садок (мезосередовище) та третій – суспільство (макросередовище).

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ СУБКУЛЬТУР, МАРГИНАЛЬНЫХ СООБЩЕСТВ И ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОППОЗИЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ДОКУМЕНТАЛЬНОМ ТЕАТРЕ

На семинаре «Вербатим и общество», который проходил в Херсоне в ноябре 2012 г. худрук Театра.doc (Москва) и идеолог театрального направления Новая драма Михаил Угаров в докладе «Документальный театр и общество: социальная рефлексия в театре» отметил, что «театр – это модель мира в которой заключено всё – политика, психология, мистика... всё. Но базовое направление театра – это коммуникация. Можно сказать, что театр – это особый способ коммуникации. Люди во все времена пишут коммуникативную драму».

Современный актуальный театр, к которому относится и направление Новая драма, и различные виды документального театра (вербатим, свидетельский театр, документальный storytelling) в корне отличается от театра, который плотно существует за четвертой стеной, театра, главной функцией которого является рекреация. Обязательным условием актуального театра является «коммуникация со сцены в зал, то, что называется диспозитивом – дугой, реакцией зрителя на то, что происходит на сцене. Но не в смысле интерактива (чаще всего ограничивающегося подсаживанием к зрителям на коленки), а в смысле наличия сообщения, которое приходит в зал со сцены и меняет не только настроение зала, но и человека в зале. В такой театр человек входит один, а выходит другой» (Угаров). На территории Украины, России первый представлен преимущественно негосударственными театрами, второй – государственными. И эти два театра практически не пересекаются – ни в жанрах, ни в темах, ни аудиториями.

Эта несовместимость «салонного» и нового театра имеет свое продолжение как в социальном, так и в политическом измерениях. «Салонный» театр находится на бюджетном финансировании, и по определению не может кусать руку

кормящего. Новый театр – опасный, провокативный, нонконформистский по отношению к власти, любому официозу. Репертуар «салонного» театра опирается в большей мере на классику и пьесы маститых современников, в репертуаре нового театра – пьесы исключительно современных авторов, в основе которых – острые социальные проблемы современного общества. Последнее дает новому театру коммуникационную и репрезентационную составляющие – служить своеобразным «печатным органом», «живой газетой» тех социальных групп, которые в условиях жёсткого властного дискурса не имеют такой возможности.

Афиша современного документального театра и театра Новой драмы во многом состоит из спектаклей, наполненных сценами из жизни представителей субкультур, маргинальных сообществ и политической оппозиции. Последнее касается тех стран, где оппозиция находится под давлением со стороны правящей партии, режима, или существует нелегально или полулегально. Наиболее ярко изложенные идеи можно проиллюстрировать с помощью афиши российского документального театра. В списке постановок, осуществленных, начиная с 2000 года (именно это время считается началом Новой драмы в России), спектакли о бомжах; алкоголиках; трудовых мигрантах из республик бывшего СССР; лицах, отбывающих наказание в исправительных колониях; солдатах, лечащихся после чеченской войны в травматологическом отделении госпиталя; женщинах, переехавших в Москву из северокавказских республик; жителях депрессивных регионов и др. Из последних «политически опасных» постановок в России можно отметить работы Театра.doc «Час 18» и «Двое в твоём доме». «Час 18» посвящен обстоятельствам коррупционной аферы, приведшей к гибели в СИЗО юриста Сергей Магнитского. Это событие, вызвавшее широкий международный резонанс, в официальных СМИ старались или особо не затрагивать, или подавать тенденциозно. Спектакль «Двое в твоём доме» посвящен преследованиям оппозиционных политиков в Беларуси.

Таким образом, в РФ документальный театр был выбран средством массовой коммуникации (учитывая последующее распространение видео-версий, публикации пьес, критику) для тех социальных групп, которые были лишены возможности представлять себя и свои интересы в классических СМИ. Ущемленные в правах социальные группы становятся «анонимными заказчиками» информационных материалов (а пьеса в случае документального театра является своеобразным репортажем с места событий), воздействуя на исполнителя (драматурга, режиссера, продюсера) опосредовано через формирование альтернативной официальной СМИ «повестки дня». Альтернативность же нового театра заставляет его искать остросоциальные темы, не рассматриваемые в «салонном» театре.

Представленное выше не является исключительно российским феноменом. И в Украине, и в западных демократиях также можно найти примеры работы такой схемы. Дальнейшее развитие документального театра является важным направлением развития не только искусства, но и новых социальных медиа, правозащитной деятельности и др. Социальная ответственность университетов в данном случае заключается в осуществлении подготовки специалистов в области документального театра, использование его наработок для вторичных социологических исследований, общей университетской рефлексией на новые социально значимые направления в искусстве.

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку суспільства, дуже актуальним питанням є вирішення проблем людини з особливими потребами. Стрімкий ріст технічного прогресу, швидкості темпу життя має свої негативні наслідки. Які впливають на всі аспекти життя сучасної людини (здоров'я, екологію, духовність і т. д.). Такі люди мають проблеми зі здоров'ям, фізіологічним або психічним. Вони не можуть повноцінно жити, намагаючись адаптуватися до той ситуації з якою вони зіткнулись, та соціалізація такої людини ускладнюється, потребує окремого підходу і ставлення. Але бажання бути повноцінним членом суспільства є, тому і постає питання успішної соціалізації такої людини через освітній простір.

Вирішенням цієї проблеми є розвиток інклюзивної освіти, націленої на:

- формування толерантного ставлення до такої людини;
- залучення людей з обмеженими можливостями до освітнього процесу;
- соціалізація людей-інвалідів у сучасному суспільстві;
- створення активної поведінкової установки в людей-інвалідів на впевнене позиціонування себе в сучасному суспільстві;
- уміння перетворювати свої недоліки в сильні якості;
- зміна ставлення сучасного суспільства до людей з обмеженими можливостями через вищевказане залучення людей з обмеженими можливостями в наше суспільство.

Важливою умовою переходу до інклюзивної форми освіти, її успішності є система супроводу і підтримки людей з особливими потребами, тобто супровід асистента.

Включення – це не інтеграція:

1. Включення – це значно більше, ніж інтеграція.
2. Молоді люди вчаться разом у звичайному закладі.

3. Спеціалісти приходять допомагати людям з особливими потребами.

4. Увага на можливості та сильні сторони людини.

5. Ровесники сприймають людські відмінності як звичайне явище.

6. Люди з особливими потребами одержують можливість жити в постійному контакті з суспільством.

7. Вони одержують доступну та ефективну освіту для того, щоб жити повноцінним життям.

8. Погляди і думки людей з особливими потребами є важливими для оточуючих.

Для людей з обмеженнями життєдіяльності мають бути створені такі основні умови:

- регламентоване нормативно-правовими документами фінансове та юридичне забезпечення освітнього процесу;

- спеціально підготовлені для роботи з людьми з обмеженнями життєдіяльності педагоги та фахівці (кадровий ресурс). При цьому рівні можливості в отриманні медичної, корекційної та психологічної підтримки в закладі повинні бути створені для всіх людей без винятку;

- матеріально-технічне оснащення для створення безбар'єрного середовища (пандуси, підйомники, спеціально обладнані туалети, кабінети лікувальної фізкультури, психомоторної корекції, кімнати для логопедичних та корекційних занять з дефектологами і психологами, медичний кабінет, спортивний зал тощо);

- адаптовані освітні програми, складання фахівцями, педагогами індивідуальних планів занять;

Використовуючи сучасні методи, ми маємо змогу динамічно взаємодіяти з людиною, яка має особливу потребу в спілкуванні, навчанні, соціалізації, реалізації себе як повноцінного члена суспільства.

Мейнстримінг. Передбачає розширення соціальних контактів між людьми з обмеженими можливостями здоров'я та здоровими людьми. Здебільшого це позаурочна форма спілкування: участь у спільних масових заходах, перебування в літніх таборах, відвідування клубів за інтересами. Але як показали

дослідження, такі стосунки в позаурочний час характеризуються нетривалістю та обмеженістю.

Інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення людей у постійне освітнє середовище.

Розрізняють кілька типів інтеграції.

Соціальна інтеграція. Люди з особливими потребами можуть брати участь разом з іншими людьми в різній діяльності, такій як харчування, ігри, екскурсії тощо, однак, вони не навчаються разом.

Функціональна інтеграція. Як люди з особливими потребами, так і інші навчаються в одному просторі (клас, група). Існує два типи такої інтеграції: часткова інтеграція та повна інтеграція. При частковій інтеграції люди з особливими потребами навчаються в окремому спеціальному класі (групі) або відділенні, закладі та відвідують тільки окремі загальноосвітні заходи, тоді як при повній інтеграції такі люди проводять увесь час у простих класах (групах). Саме останній тип інтеграції можна розглядати як справжню освітню інтеграцію.

Зворотна інтеграція. Про такий тип можна говорити тоді, коли здорові люди відвідують спеціальні заклади або заходи.

Спонтанна або неконтрольована інтеграція. Люди з особливими потребами відвідують освітні заклади без отримання додаткової спеціальної підтримки. Існують причини вважати, що в багатьох країнах чимала кількість таких людей складає більшу частину тих, кого залишають навчатися на повторний рік.

Використовуючи декілька підходів до надання освіти людям з обмеженими можливостями здоров'я, ми формуємо толерантне відношення один до одного. Ми маємо можливість постійно бути готовими до зустрічі з такою людиною, ми вчимося толерантно взаємодіяти не принижуючи права людини. Готовність допомагати людині з вадами, це готовність стати такою як вона, і прийняти себе.

РОЛЬ КЛАССИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА: СОЦИОЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Стратегическая роль университета определена в исторических документах – Декларации РИО-92, Повестие дня на XXI век, Всемирной Декларации о высшем образовании для XXI века и иных, в которых прямо или косвенно указывается на их значение в обеспечении перехода человечества с индустриально-потребительского тупикового способа существования на путь устойчивого развития (УР).

1. Под УР понимается такое развитие человечества, когда потребности нынешнего поколения осуществляется без угрозы обеспечения потребностей будущих поколений. Практически это может быть реализовано гармонизацией противоречий в системе «природа-экономика-люди». Для оценки состояния системы ООН и другие организации рекомендуют использовать соответствующие три группы индексов и индикаторов. В работах автора взаимосвязи в указанной системе для конкретной территории предлагается решать поиском значения критерия УР в виде уравнения (1):

$$УР = aCC + вЭБ + сРЭ, \quad (1)$$

где СС – показатель социальной справедливости; ЭБ – показатель экологической безопасности; РЭ – показатель рациональной экономики; а, в, с – коэффициенты весомости ($a + в + с = 1,0$).

В связи с огромным разнообразием взаимовлияния природных и человеческих факторов использование зависимости (1), индексов и индикаторов представляет собой очень сложную задачу.

2. Принцип 1 Декларации РИО-92 – «Заботы о человеке является центральным звеном в деятельности по обеспечению УР. Люди имеют право жить в добром здравии и плодотворно трудиться в гармонии с природой» – дает повод для рассмотрения взаимосвязей в системе «природа-экономика-

люди» с иных – антропоцентричных – позиций. В основу такого подхода автор взял три классических дуалистических представления о сущности человека. Первое – философско-религиозное – «тело и душа». Второе – социологическое – «индивидуум – социум». Третье – В. И. Вернадского – «биологический вид – вторая геологическая сила биосферы». Учитывая, что «индивидуум» идентичен «биологическому виду», антропоцентричную модель можно представить в виде пяти компонент: ДЧ – духовность человека; ТЧ – телесность человека; СО – социальные образования человека; ПЧ – биосферный (природный) человек; УЧ – человек-управленец техники, экономики (рис. 1). Компоненты системы объединены односторонними (1...8) и взаимными (А...Ф) связями, каждая из которой характеризуется определенными зависимостями.

3. Практическая реализация идеи УР возможна за счёт системы обеспечений: кадрового, научно-методического, правового, психологического, информационного, гуманитарного, финансового, организационно-управленческого, технологического.

Классический университет благодаря разнообразию направлений подготовки выпускников потенциально готов к выполнению заказов на участие в большей части перечисленных обеспечений УР. Исключение составляют финансовое, организационно-управленческое и технологическое (частично) обеспечение (рис. 2). Велика роль университета как потенциального потребителя выпускников и в формировании требований УР к школе (системе доуниверситетского образования).

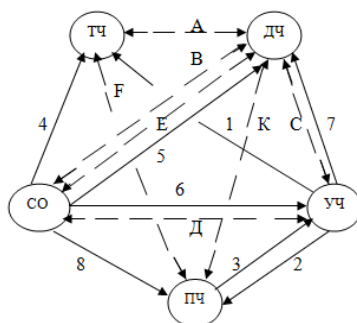

Рис. 1. Схема связей между компонентами природно-социальной системы

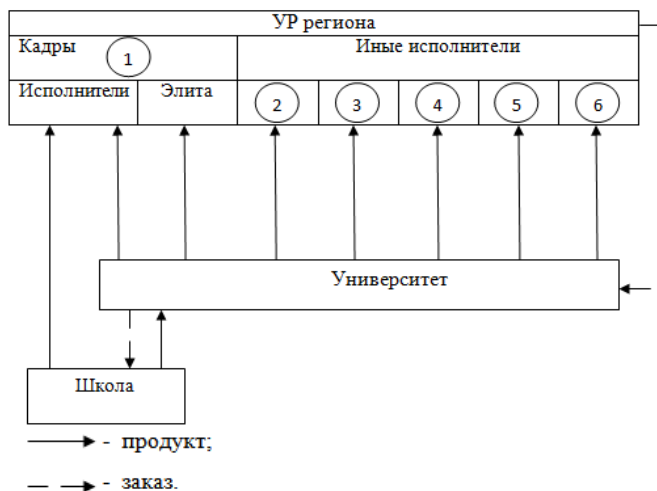
Взаимосвязи:

А – тело-дух; В – духовность – мораль общественная; С – индивидуальные потребности – экономика;

Д – социальные потребности – экономика; Е – психика – «юрбоповедение»; F – биологические взаимоотношения; К – природа и духовность.

Влиятельные связи:

1 – материальной обеспеченности на здоровья; 2 – природопользования хозяйственное; 3 – загрязнение хозяйственное; 4 – оздоровительная политика; 5 – гуманитарная политика; 6 – экономическая политика; 7 – природозащитная политика; 8 – влияние информационных технологий на сознание.

Цифры – виды обеспечения в перечне первого абзаца п. 3.

Рис. 2. Место университета в схеме обеспечения УР

На рис. 2 кадровое обеспечение представлено в виде двух составляющих – элиты и основной массы исполнителей. Разделение выпускников происходит не в стенах университета, а несколько позже, на практической работе. Но задача университета – ориентироваться на выпуск преимущественно потенциально элитных специалистов. Именно от них –

руководящего слоя в политике, культуре, науке, управлении, экономике – зависит практическая реализация идеи УР в государстве, регионе, населенном пункте.

Особенно ответственна роль нестоличного университета. В своем регионе он не только является основным постановщиком кадров и научной продукции, но и служит культурно-общественным центром. Идеи и предложения относительно УР в регионе сотрудники университета должны доносить до жителей любыми доступными средствами, принимая активное участие в общественной жизни.

4. Разработанный в ЧГУ им. П. Могилы подход к решению проблем УР региона позволяет решать научно-методические задачи при создании соответствующей документации социально-экономического характера. Для практической реализации задач УР необходима консолидация специалистов университета разных специальностей и научных направлений, а также интерес руководителей местных органов власти к научно-методическому обоснованию принимаемых программ и планов, направленных на переход Николаевщины на путь УР.

ЛИЧНОСТНЫЕ КОРРЕЛЯТЫ ПАРАСУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Нами рассмотрены личностные факторы, могущие обусловить поведение парасуицидента (личность, совершившая попытку). Исследование проводилось на базе Больницы скорой медицинской помощи (БСМП) г. Николаева в течение 2002-2007 годов. Им было охвачено 85 человек, совершивших суицидальную попытку. Наблюдение проводилось в стационаре среди лиц, совершивших попытку самоубийства, в течение первой недели после ее совершения. Контрольная группа насчитывала 108 человек. В нее входили люди, не имевшие суицидальных попыток в анамнезе.

Нами применялись психодиагностические инструментариумы для оценки характеристик личности и, в частности, личностный опросник NEO-PI-R (NEO Personality Inventory, в дальнейшем – NEO), разработанный американскими психологами Р. Т. Costa и Р. Р. McCrae, в его русскоязычной сертифицированной версии.

Исследование личности парасуицидентов методикой NEO позволили выявить их психологические особенности. Из пяти факторов у четырех проявляются достоверные различия между личностями парасуицидентов и контрольной группы, а с учетом субфакторов из 35 показателей 20 имеют достоверные различия. При этом показательно, что наиболее значимы факторы эмоциональных отношений – Нейротизм и организации рациональной деятельности – Добросовестность, такие достоверные различия имеют 6 и 5 из 7 соответственно. У парасуицидентов более высокий уровень нейротизма, нежели у представителей контрольной группы. Основная характеристика парасуицидентов сводится к негативным эмоциям, склонности испытывать гнев и переживанию безнадежности. Вторым по значимости являлись способы рационального поведения парасуицидента, отраженные в факторе Добросовестности. Речь идет о плохом контроле импульсов и волевом регулировании

поведения, его организации. По другим факторам личности парасуициденты характеризуются низким показателем воображения, что свидетельствует о приземленности целей и ригидности. Они пессимистичны и неуверенны в себе, ориентируются более на потребности, мнение и оценку других. Указанные особенности личности совпадают с теми, что были выявлены при анализе четырех групп мотиваций суицидальных ситуаций.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ СТАРШИХ КУРСІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТУ

Соціально-економічні зміни України, процес інтеграції світової спільноти, розширення сфери застосування інформаційно-комунікаційних технологій зумовили необхідність модернізації системи професійної підготовки майбутніх фахівців. У зв'язку з підвищенням вимог підготовки фахівців до швидкого сприйняття та опрацювання великого масиву інформації, виникла необхідність орієнтації сучасної освіти на гнучкі методи навчання студентів.

Умовно методи навчання для студентів старших курсів ми поділяємо на *загальні, спеціальні та творчі*.

До загальних методів навчання ми зараховуємо такі: бесіди, тематичні реферати, доповіді, письмові роботи, есе, тестування, контрольні роботи. Закріпити та оновити базу знань варто за допомогою тематичних форумів, есе, письмових та самостійних робіт. Такі види діяльності допомагають розвивати та застосовувати творчий підхід до виконання завдань, наявність часу на роздуми надає можливість більш широко висловити свої думки та донести їх до свідомості викладача, який, у свою чергу, має змогу кожного разу переоцінювати знання студента й спостерігати за особливостями його розвитку.

До складу спеціальних методів навчання входять: наукові конкурси, дистанційне навчання (тематичні форуми, конференції, дошки дискусій), тренінги, проекти, дайджест інформаційних джерел, навчальні програми.

Важливим у розвитку інформаційної компетентності є мотивація студентів до написання та реалізації різнобічних проектів, які передбачають позитивні зміни в конкретних визначених проблемах. Студенти вчаться працювати згруповано, розподіляти між собою обов'язки, бути відповідальними за власний внесок у проектну частину, проводять пошукову

діяльність можливих донорів на отримання грантів та набувають активності, творчості й самостійності при їх реалізації.

Наявність у системі Інтернет-орієнтованих ресурсів значно впливає на активізацію пізнавальної діяльності студентів та дозволяє організовувати дистанційне спілкування студентів групи та викладача. Такий ресурс, як чат, забезпечує місце для дискусій на дошці оголошень і є дуже ефективним шляхом обговорення питань у реальному часі (in live-time). Студенти можуть увійти до кімнати чату перед заняттям, є можливість проглянути минулі сесії чату. На дошці оголошень можна створити форум для обговорення різноманітних тем занять.

Більш складними методами занять для студентів старших курсів є творчі, які базуються на двох попередніх та тісно взаємодіють один з одним. До *творчих методів занять* належать проблемні статті, портфоліо, програми саморозвитку.

Продуктивним методом розвитку творчого рівня формування інформаційної компетентності є підготовка проблемної статті. Такий метод роботи навчальної діяльності студентів передбачає розвиток таких умінь, як синтез, аналіз, порівняння, дедукція, індукція тощо. Складання проблемної статті передбачає використання великої кількості наукового матеріалу, відслідковування міждисциплінарних зв'язків конкретного тематичного напрямку, змogu розділяти та компонувати матеріал, викладати його в чіткій послідовності, актуальності та системності. Використання інтелектуальних ресурсів студента та часу для складання такої статті, при дотриманні вимог та зважаючи на очікувані результати, дозволяє широко сприяти розвитку творчого етапу формування інформаційної компетентності студентів.

Таким чином, активне застосування загальних, спеціальних та творчих методів навчання для студентів старших курсів надає можливість охопити більший об'єм знань, формувати якості інформаційно компетентної особистості.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ

Людство постійно піддається впливу різних техногенних, природних, соціальних стрес-факторів, що безумовно негативно впливає на психіку людини.

Дослідження ПТСР за кордоном мають широкий спектр вивчення травмуючих факторів. У зарубіжній психології достатньо добре вивчено наслідки впливу на людину таких травматичних подій, як бойові дії, різноманітні промислові і природні катастрофи, такі як пожежі, повені, землетруси. Накопичено значний матеріал із вивчення жертв різноманітних форм насильства над особистістю. На сьогодні існує достатньо досліджень, що описують симптоми ПТСР після інфаркту міокарда, після абортів, після операцій, що пов'язані з ампутаціями та вираженими дефектами зовнішності. Всі ці види психічних травм мають подібну етіологію – усі вони ґрунтуються на впливі так званого «гострого» стресу.

Сучасні погляди на ПТСР остаточно сформувалися у 80 роках ХХ століття, але інформація про дію травматичного переживання фіксувалася протягом століть. Опис психічних розладів, викликаних тяжкою психічною травмою, які схожі на сучасні ПТСР, з'явилися у ХІХ сторіччі.

Важливу роль у формуванні сучасної концепції ПТСР відіграло вивчення психіатричних та психологічних аспектів у учасників локальних війн. Діагностичні критерії ПТСР уперше з'явилися після спостережень, проведених у період бойових дій США в Кореї, і в DSM – I (1952-1968) були описані в групі «великих стресових реакцій» (Gross Stress Reactions). У цю групу входили стани, що виникають у людини, яка у визначеній ситуації зазнає впливу значного фізичного навантаження чи вираженого емоційного стресу.

У ході досліджень було виявлено приблизно четверть (25 %) колишніх військовослужбовців, що мали досвід участі в

бойових діях, який послужив причиною розвитку в них несприятливих змін особистості під дією психічної травми. Під час цих досліджень стало очевидним, що психопатологічні стани, які розвиваються в учасників бойових дій, не укладалися в сучасні, на той час, психіатричні класифікації хвороб.

До 1980 року було проаналізовано достатній обсяг інформації, що стосується психічних розладів, які розвинулись після бойових дій, катастроф, аварій, стихійних лих, насильства. Було виявлено й визначено закономірності психічних розладів при цих станах. Весь комплекс отриманих наукових даних було внесено у третє видання офіційного американського діагностичного стандарту DSM – III (Diagnostical and Statistical Mannual of Mental Disorders).

Основні діагностичні критерії були розроблені М. Horowitz із співавторами. В новому стандарті з'явився розділ, у якому міститься опис діагностичних критеріїв для визначення порушень, викликаних впливом на психіку людини різних стресогенних факторів, що, як правило, виходять за межі звичайного людського досвіду. Було виділено такі діагностичні критерії: причепливі переживання травмуючих обставин у сновидіннях і спогадах; уникнення всього, що може нагадувати про пережите; психогенна амнезія або стійкі симптоми підвищення психологічної чутливості, які не відмічалися раніше; виникнення вищезазначених розладів протягом 6-ти місяців після стресогенної обставини. Даний комплекс симптомів і одержав назву синдрому «Посттравматичні стресові порушення» – PTSD (Posttraumatic stress disorder).

Із цього часу ПТСР виділяють як самостійну клінічну форму, однак подальші дослідження виявляють цілу низку протиріч, вказуючи на недостатню специфічність діагнозу ПТСР. Інші автори виділяють різні варіанти ПТСР, що, у свою чергу, зумовлено їх хронологією: гострі, хронічні, відставлені та ін.

Неоднозначне трактування ПТСР призвело до необхідності перегляду деяких положень концепції посттравматичних порушень. У 1994 році побачив світ DSM – IV, що містить діагностичні критерії ПТСР, які незначно змінилися, порівняно з попереднім переглядом. Окремо виділяють латентний період,

що може тривати від 2 тижнів до 6 місяців, у рідких випадках довше. Віддалені наслідки спустошувального дистресу, тобто патологічні стани з тривалим перебігом, які переходять у хронічну зміну особистості, а також хворобливі процеси, що вибухають через десятиліття після стресогенного впливу, повинні класифікуватися в рубриці F 62.0. (Стійкі зміни особистості після перенесеного катастрофічного переживання). Принципово новим (за DSM – IV) є виділення, поряд з ПТСР, поняття «гостре стресове порушення» («acute stress disorder»), котре виникає в період від 48 годин до 28 діб після психотравматичної ситуації, яке може переходити в ПТСР.

Протягом багаторічних досліджень запропоновано декілька теоретичних моделей, із яких виділяють: психодинамічний, когнітивний, психосоціальний та психобіологічний підходи. Їх змістовний аналіз показує, що кожна із запропонованих моделей відображає одну зі сторін розвитку ПТСР та по суті доповнює іншу.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, можна зробити висновок, що однією зі складних та актуальних теоретичних проблем, які мають практичне значення і постають перед дослідниками посттравматичного стресу є визначення факторів, які зумовлюють генез ПТСР. На цей час відсутня єдина теоретична концепція, яка пояснює етіологію та механізми виникнення й розвитку ПТСР.

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Студентське самоврядування – явище нове для молодого українського суспільства. Наукового підходу до вивчення проблеми становлення, розвитку та функціонування органів студентського самоврядування на цей час не існує. У працях українських науковців, що стосуються цієї теми, студент та його активність є предметом досліджень психологічних та соціологічних наук. Так, у роботі харків'янки Л. Г. Сокурянської «Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода» студенту присвячено одну главу праці в п'ятсот сімдесят шість сторінок. Головна увага приділяється вивченню внутрішнього «Я» студента, його думок про майбутнє та психологічних «двигунів» до будь-якої діяльності. У тому ж напрямку, але більш узагальнена, праця колективу авторів на чолі з Б. Г. Нагорним розкриває студентство як специфічну соціальну групу українського суспільства. Але обидві праці не мають жодної історичної цінності в плані вивчення студентського руху. Є ще багато матеріалу, де порушено студентське питання, але жоден нас не цікавить.

Вагомий внесок у вивчення поставленої проблеми роблять активні діячі студентського самоврядування. Їхні публіцистичні праці мають неабияку цінність. Свої міркування, свою діяльність тою чи іншою мірою лідери студентського руху намагалися викласти у своїх статтях у різноманітних видання. Європейська спільнота через велику кількість благодійних фондів намагалася стимулювати пересічного студента до активної діяльності. В рамках програми Європейського Союзу у сфері вищої освіти «Tempus» проводиться достатня кількість науково-практичних конференцій, семінарів та круглих столів, на яких піднімається проблема становлення та розвитку студентського самоврядування. Фонд «Відродження» з 2004 року фінансує проект «Молодіжна ініціатива», основною

ідеєю якого є підтримка студентських досліджень в області студентського самоврядування. Студентські статті активних учасників проекту опубліковані в збірках «Студентське самоврядування в Україні». Науково-методичний центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України в травні 2005 року підготував посібник «Студентське самоврядування як невід’ємна частина демократизації вищої освіти», в якій авторський колектив на чолі із В. Ф. Степко приділив особливу увагу розвитку органів студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України.

Студентське самоврядування – потужний фактор демократизації сучасної вищої школи, що сприяє вихованню у студентів лідерських якостей, формуванню громадянської свідомості, активної життєвої позиції. У галузі вищої освіти (в аспекті Болонського процесу) студентське самоврядування розглядається як невід’ємний елемент освітньо-виховного середовища вищої школи.

Це справжня школа дії, де на практиці використовуються уміння, набуті студентами на факультативних заняттях. Студентське самоврядування покликане відіграти активну роль у підготовці сьогоденних студентів до реального самоврядування, формування в них готовності виконувати свій громадянський обов’язок. Важливо, що в студентів формується досвід, який із умов навчального закладу буде перенесений у доросле, в тому числі й професійне, життя.

Ідеї розвитку студентського самоврядування пройшли певний шлях, їх реалізація була адекватною соціально-гуманітарному стандарту суспільства та підпорядковувалася загальним вимогам підготовки майбутнього фахівця. Нині студентському самоврядуванню надається провідна роль у вирішенні цілої низки завдань із соціалізації студентської молоді, формування в неї активної громадянської позиції, організаторських навичок і професійних компетенцій.

Основними завданнями органів студентського самоврядування є:

- забезпечення та захист інтересів студентів, зокрема стосовно організації навчального процесу;

- забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- сприяння створенню відповідних умов для проживання та відпочинку студентів;
- сприяння діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- організація співробітництва зі студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями;
- сприяння працевлаштуванню випускників;
- участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

Групова робота сприяє формуванню умінь і якостей, необхідних для ефективної навчальної діяльності, а також формує комунікативні, психологічні, соціальні та етичні уміння. Для лідерів студентського самоврядування надзвичайно важливим є уміння приймати рішення. Колегіальне прийняття рішення передбачає уміння студентів брати участь у дискусії.

Стосовно значення студентського самоврядування, фахівці виділяють наступні аспекти:

- студентське самоврядування виховує реальних лідерів українського суспільства, формує еліту нації;
- самоврядування дає змогу студенту, як і кожному громадянину, бути почутим. Участь у органах студентського самоврядування дає молодій людині відчуття того, що вона є громадянином Української держави, створює можливості реалізувати себе як обдаровану і талановиту особистість, стимулює активність молодого громадянина в суспільному житті загалом;
- студентське самоврядування сприяє налагодженню конструктивної співпраці між студентами та адміністрацією вищого навчального закладу. Можливість управляти деякими напрямками його функціонування активізує молодь, спонукає її до ознайомлення з усім, що відбувається навколо. Відстоюючи інтереси студентства, зокрема стосовно організації навчального процесу, представники студентського самоврядування формують значно вищі вимоги до вищих навчальних закладів і їх

працівників, вдосконалюючи не тільки процес викладання, а й обох його суб'єктів;

– участь у роботі студентського самоврядування дозволяє також набути організаторських умінь, привчає молодого громадянина Української держави відповідально виконувати свої обов'язки та покладені на нього завдання.

У діяльності окремо взятого ВНЗ органи студентського самоврядування нині починають відігравати особливу роль. З одного боку, з ними неохоче діляться владою, з іншого, – спонукають до прояву ініціативи. Та й самі студенти ще не завжди усвідомлюють суть своєї діяльності в рамках студентського самоврядування. Ця дилема вирішується лише в тих ВНЗ, де ректори здійснюють інноваційний менеджмент вищої освіти й не бояться змін. Надання молоді самостійності сприяє зростанню соціальної активності та ініціативи, розвиває організаторські й управлінські навички, які вкрай необхідні в подальшій роботі в нових умовах трансформації суспільства, переходу до ринкової економіки.

Отже, досвід самоврядування для українського студентства є незвичним і новим, відтак найпершим завданням, що постало перед усіма без винятку першопрохідниками українського студентського самоврядування, є осягнення й усвідомлення природи самоврядування, усвідомлення того, що криється за гаслом «Університет для студентів» на протигагу слогану «Студенти для університету».

КОНЦЕПТ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ СКРІЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЙ У. КИМЛИКИ

Основою теорії мультикультуралізму У. Кимлики є утвердження принципів лібералізму. Головний концепт дослідника можна виразити в такому судженні: ми належимо до людей як до рівних, якщо ліквідуємо не всі нерівності, а лише ті, які завдають кому-небудь шкоду. Нерівність можна вважати прийнятною, якщо вона приносить усім користь, сприяє розвитку суспільно-корисних видів діяльності. У. Кимлика приділяє особливу увагу так званим «основним свободам», які розуміються як звичайні політичні права, що визнаються в ліберальних демократіях. «Якщо у суспільстві визнається рівність можливостей, то мій успіх чи невдача при досягненні певної мети будуть залежати від моєї поведінки, а не від моєї расової, класової чи статевої приналежності».

У. Кимлика звертається до аналізу класичних ліберальних принципів, які висувають вимоги наявності свободи всередині меншості та рівності між більшістю й меншістю. Обговорюючи проблему політичної рівності в полікультурному суспільстві, учений загострює проблему прав меншості. Він вважає, що національні меншості мають право вважати себе культурно-дистинктивними спільнотами тільки за умови, що вони самі керуються ліберальними принципами. На думку дослідника, лібералізм та терпимість історично та концептуально поєднані. І саме віротерпимість є одним з історичних коренів лібералізму. Роздуми У. Кимлики обов'язково приводять його до розгляду проблеми можливості/неможливості нав'язування лібералізму силою. Це питання є особливо актуальним на фоні сучасних протиріч глобалізації та культурної інтервенції. Ліберальні цінності повинні утверджуватися через освіту, переконання та фінансову підтримку. Ні поза межами держави, ні всередині держави неможливий розвиток лібералізму силою, відносини між національними меншинами та державою повинні

визначатися діалогом. У. Кимлика вважає, що держава не може ізолюватися від етнічних проблем та етнічності в цілому. Він визнає, що вимоги низки етнічних груп на отримання фінансової державної підтримки на деякі культурні заходи є справедливими, маючи на увазі ті акції, які працюють на підтримку та утвердження багатства і різноманітність культурних ресурсів. Це підвищує стабільність у суспільстві та усуває нерівність між етнічними групами. Без певної фінансової підтримки держави багато національних меншостей можуть просто зникнути, втратити свою культурну ідентичність. Тобто дослідник підтримує культурний ринок. У той же час У. Кимлика справедливо порушує питання такого характеру: по-перше, про причини підтримки суспільством культурної різноманітності; по-друге, питання про необхідність вивчення мов іммігрантів разом із державною мовою; по-третє, питання про громадянськість, із яким безпосередньо пов'язана проблема терпимості чи толерантності.

Отже, теорія У. Кимлики є доволі складною: він розрізняє два типи меншим з їх особливими вимогами та передбачає різні види державної політики для кожного з цих типів – від асиміляції для добровільних мігрантів до права на самоврядування для національних меншин.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РЕГУЛЯТОРЫ ИНТЕГРАЦИИ ВЫПУСКНИКОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТРУДОВУЮ СФЕРУ

Рынок труда Украины в современной развивающейся экономике испытывает воздействие всего спектра экономических и социальных регуляторов занятости. Вместе с тем, процессы переходной экономики придают ему дополнительную неустойчивость, одновременно формируя особые механизмы адаптации к ней, «пробивая» инновационные и специфические направления своего развития.

Выпускники вузов являются одной из самых крупных профессионально-квалификационных групп на рынке труда Украины. Они составляют около 35 % трудоспособного населения страны, и понимание закономерностей интеграции молодых специалистов в трудовую сферу непосредственно связано с определением их роли и места в общественном воспроизводстве, субъектами которого они являются. Включаясь в трудовую сферу и интегрируясь в её структуры, они не только унаследуют опыт, оставленный им предыдущим поколением, но и преобразуют его, реализуя свой инновационный потенциал.

Депрессивная и нерациональная структура занятости, низкая оплата труда, теневи́зация занятости, высокий уровень миграции и безработица населения нашей страны – все эти деструктивные факторы существенно сказываются на процесс трудоустройства выпускников вузов, создавая значительные угрозы в реализации своего профессионального выбора.

В современных условиях развития молодёжного рынка труда, процессы профессиональной мобильности выпускников вузов, ограничиваются наличием на уже сформированном рынке труда, заниженным уровнем заработной платы для определенных видов специальностей, нерациональной структурой занятости и

реструктуризацией промышленного потенциала экономики Украины.

Сегодняшняя ситуация в регулировании интеграции высшего образования нашей страны в европейские стандарты уровня предоставляемых образовательных услуг требует быстрой реакции на изменения конъюнктуры рынка труда и реакцией на запросы работодателей. Систематическое внедрение инновационных технологий в производственную систему Украины кардинально должны изменить методику преподавания специальных дисциплин в вузах путем совместного сотрудничества в организации и планировании производственной практик на предприятиях и привлечением ведущих специалистов в процесс подготовки будущих специалистов в ВУЗе, адаптируя выпускников уже заблаговременно к своей региональной специфике организации труда. Трёхсторонняя договоренность *«университет – работодатель – студент»* как первичная модель и *«работодатель – молодой специалист – институт последипломного, второго высшего образования в ВУЗе»* как вторичная модель должны способствовать динамическому развитию новых сфер экономики и возникновению новых специальностей, которые требуют определенных знаний, умений и навыков от своих будущих высококвалифицированных кадров.

Высокая необходимость в участии жизни предприятия и реакция на постоянно растущий спрос к высокой квалификации от работника предполагают систематический процесс повышения квалификации и переподготовки – получение дополнительного высшего образования на протяжении всего периода профессиональной карьеры и профессиональной деятельности. Активная профессиональная мобильность молодых специалистов, по мнению автора, призвана дать толчок притоку высококвалифицированной рабочей силы в стратегические отрасли производства и предоставлении услуг, которые, в свою очередь, обеспечат поступательное развитие экономики государства

Теоретические концепции занятости и рынка труда изложены в фундаментальных трудах выдающихся представителей

экономической науки Дж. М. Кейнса, А. Маршалла, Дж. С. Милля, У. Пети, Дж. Данлоп, Л. Ульман, А. Смита, М. Фридмена, Ф. Хайека и др.

Наряду с экономическими теориями, рынок труда становится предметом целого ряда социологических концепций, которые объясняют причины неравновесия спроса и предложения действием социальных факторов, и представлены в работах П.Дерингера и М.Пиоре, Дж. Аткинсона, М. Грановеттера, Г. Беккера, а также украинских и российских социологов М. П. Лукашевича, Э. М. Либановой, В. В. Радаева, Д. Богини и др.

Современным тенденциям развития рынка труда Украины, положению молодежи на рынке труда, социально-экономическим регуляторам интеграции выпускников высшей школы в профессионально-трудовую сферу посвящены работы Г. Н. Руденко, А. Р. Савелова, Е. В. Бирченко, М. Мкртчяна, И. М. Чистякова, В. И. Чупрова.

Изучению роли высшей школы в повышении конкурентоспособности выпускников посвящены работы В. И. Астаховой, Г. А. Лукичева, Г. А. Ахинова, А. М. Бабича, Е. В. Егорова, Е. И. Головахи, В. Л. Оссовского, Е. А. Подольской, Е. Г. Михайлева и др.

Таким образом, одним из системообразующих механизмов эффективной интеграции выпускников вузов в профессионально-трудовую сферу является взаимодействие трех основных социальных институтов: рынка труда, образования и государства. Активное партнерство рынка труда и рынка образовательных услуг могут существенно ослабить проблемы трудоустройства выпускников. Коренные реформы существующей системы профессионального образования и подготовки кадров в соответствии с изменяющейся структурой рынка труда, профориентация молодежи еще на этапе выбора вуза для дальнейшего обучения, повышение качества образования – все это позволит повысить эффективность интеграции выпускников вузов в профессионально-трудовую сферу.

Познавший себя – собственный палач

В истории философии можно проследить целую галерею «образов» человека, построенных на абсолютизации одного эмпирически выделенного свойства: человек разумный (Сократ), человек умелый (Б. Франклин), человек деятельный (И. Кант, Й. Фихте, К. Маркс), человек-играющий (Й. Хейзинга), человек сексуальный (З. Фрейд), человек, прогрессирующий к богу (Т. де Шарден) и др. Все они, несомненно, верные, но и по-своему односторонние, так как имеют некоторый отвлеченный, спекулятивный, умозрительный смысл. Этот смысл трудно уловить по причине, названной Ф. Ницше «человеческое – слишком человеческое». И дело здесь не только в обыденном языке, каждое слово которого имеет наглядные предметные референции, но, в первую очередь, в интуиции, навыках чувствительности и погруженности в определенную культурную среду. В связи с этим любой «образ» человека будет иметь множество оттенков и граней, с одной стороны, а с другой – продолжает нести в себе антропологические ограничения своего земного существования, что делает затруднительным философскими средствами обосновать истинное высказывание об универсуме и, соответственно, какой-либо универсальности человека. Философский мир абстракций, с необходимостью отвлекающийся от наличного человека с его конкретными, естественными свойствами как бы противостоит непосредственно-теплым связям, неартикулированным интонациям, взаимному пониманию, которые устанавливаются всегда поверх и помимо каких-либо законов, формальных критериев и неразвитости социальной гражданской жизни. То есть, предметом внимания философии является некий возможный человек, который может собственными трансцендирующими усилиями отвлечься от привязанности к так знакомому ему миру, выйти к основаниям своего бытия и за этим пределом увидеть свой истинный образ, свое благо и реальность как она есть. Без такого выхода за

пределы человеческого и способности заглянуть за этот мир невозможно узнать «что есть человек». Эта избыточность, исходная открытость к инаковости привела современную философию к построению отрицательной онтологии человека – стоянию перед лицом «Ничто».

Различные интерпретации этой ситуации в свете современной антропологической катастрофы породили проекты эволюции-перехода *homo sapiens*, культуры и общества в качественно иное – трансгуманистическое – состояние, где человек уже не рассматривается как онтологическая константа, а объявляется исторической переменной. Представители «нового гуманизма», в число которых входят и украинские интеллектуалы (философ В. Лукьянец, генетик В. Кордюм, кибернетик В. Сухих, врач-крионист Ю. Пичугин, нейрохирург В. Нещадименко, футуролог Э. Ашшурский и др.), ратуют за снятие запретов с экспериментов над сознанием человека и его био-социальной природы. С помощью таких технологий, как усовершенствование искусственного интеллекта, киборгизация, генная инженерия, крионика, нанотехнологии, перенесение человеческого сознания из биологического мозга в компьютер, технологическая сингулярность и др., трансгуманизм планирует создать постчеловека (*posthuman*) – такое технологично модифицированное существо, которое с общепринятой точки зрения человеком уже не будет. Обычных людей трансгуманисты оценивают как социальных животных, вся жизнь которых состоит из общественно принятых алгоритмов, в число которых входит и значительная часть духовных ценностей, называемых трансгуманистами «симптомами и атавизмами тоталитарного коллективизма». В вопросе, что делать с «традиционным человеком», довольно четко прослеживается два подхода. Первый утверждает, что развитие космических и нанотехнологий предоставит достаточно ресурсов для всех – «людей, транслюдей и постлюдей»; второй подход – более категоричный: тот, кто не хочет трансформироваться, должен уйти со сцены истории, снять нагрузку на ресурсы и освободить жизненное пространство для постлюдей. Как примиряющая позиция, высказываются

предложения о выделении для этого специальных зон, резерваций или зоопарков. По мнению одного из лидеров трансгуманизма Н. Бострома, естественная эволюция должна смениться направленной эволюцией, связанной с социальной селекцией, которую будет осуществлять организация с одним независимым деятелем (это может быть, например, всемирное демократическое правительство или дружеский сверхинтеллект).

Таким образом, путь к «гуманитарной парадигме без гуманизма» открыт – снимается вопрос о сущности человека, который теперь предстает элементом технического прогресса, и сбываются мрачные предсказания Ф. Ницше: «Познавший себя – «собственный палач».

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНСПЕКТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У сучасних соціально-економічних умовах в Україні соціальне інспектування виступає дієвим інструментом, який спрямований на здійснення нагляду та контролю за реалізацією соціальних програм, проєктів, умовами життєдіяльності соціально незахищених категорій сімей, а також моральним, психічним та фізичним станом дітей та молоді. Здійснення соціального інспектування в Україні регулюється Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 року № 2558-III та Наказом Міністерства сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Порядку здійснення центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді соціального інспектування сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 27.05.2010 № 1480.

Вищезазначений Наказ передбачає здійснення соціального інспектування центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – ЦСССДМ). У дискурсі розглядуваної проблеми необхідно підкреслити, що ЦСССДМ – спеціальні заклади, що забезпечують організацію та проведення у відповідній територіальній громаді соціальної роботи із соціально незахищеними категоріями сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Відповідно, соціальне інспектування в діяльності ЦСССДМ стосується процесу визначення потреб сімей, дітей та молоді в отриманні соціальних послуг – комплексу правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, із метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» від 19

червня 2003 року № 966-IV сім'ям та особам, які опинилися в складних життєвих обставинах, надаються такі види послуг: соціально-побутові; психологічні послуги; соціально-педагогічні послуги; соціально-медичні послуги; соціально-економічні; юридичні; послуги з працевлаштування; послуги з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями; інформаційні послуги.

Доцільно відмітити, що управління праці та соціального захисту населення також забезпечують виконання комплексу заходів у сфері інспектування, що стосуються оцінки матеріального стану заявників на отримання державної соціальної допомоги та членів їхніх сімей; перевірки достовірності наданої інформації про майновий стан, тобто сутність діяльності інспекторів вищезазначених державних установ полягає в оцінці матеріального стану, нагляді та контролі за цільовим використанням державних коштів (соціальної допомоги); тобто зміст соціального інспектування управлінь праці та соціального захисту населення та ЦСССДМ має відмінності.

У будь-якому випадку, здійснення процесу інспектування має ґрунтуватися на принципах адресності та індивідуального підходу, гуманності, комплексності, законності та соціальної справедливості.

Згідно з вищевказаним Наказом, соціальне інспектування здійснюється в разі: особистого звернення осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; звернення громадян, яким стало відомо про осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах; надходження повідомлень від суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, закладів, підприємств, установ чи організацій різних форм власності про осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Обов'язковою умовою перевірки наявності в особи складних життєвих обставин є здійснення ЦСССДМ соціального інспектування з метою вивчення причин, що призвели до виникнення життєвого неблагополуччя та з'ясування можливості особи до самостійного вирішення проблем. Напоширенішими

методами соціального інспектування є: вивчення документації, обстеження, спостереження, інтерв'ю, бесіда, анкетування тощо.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, можна зробити висновок, що незалежно від виду інспектування – планового або оперативного, суб'єкт даної діяльності, використовуючи соціологічні та психологічні методи, може попередити виникнення негативних соціальних явищ та діагностувати проблеми сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах.

СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ В УКРАЇНІ І ЗАВДАННЯ СОЦІОЛОГІЇ

Соціологія – це область знання, практичним завданням якої є просвіта, що розрахована на людське розуміння. Як вказував П. Бурдьє, «соціологія, можливо, єдина область знання, у якій практично не існує відомого розрізнення Дільтей між поясненням і розумінням. Саме в соціології воно було подолано і відмінено». Коли за результатами дослідження соціолог пояснює стан речей, вони легко розуміються людьми. Це – відомий в соціальній психології факт. Він означає, що накопичений людством досвід соціальності дозволяє всім людям легко орієнтуватись у ситуаціях людських взаємин і виносити судження про суспільні відносини між людьми. У свою чергу, соціологія може пояснити, яким чином характер взаємин, що склався в суспільстві, може вплинути на його подальший розвиток.

Перед сучасною українською соціологією стоїть особливе завдання: вона повинна надати пояснення стосовно того, яким чином і завдяки чому з радянської України вийшла відверто олігархічна республіка, практично єдина на теренах Європи, чим вона загрожує подальшій трансформації українського суспільства, до чого це може призвести через достатньо короткі строки. Людям необхідно надати інформацію стосовно майбутнього, яке визначається їх ставленням до змін, що потребує суспільство, а вони вже самі повинні прийняти рішення стосовно необхідних соціальних дій, у тому числі і на законодавчому рівні.

Одним із найбільш продуктивних понять, яке ввів в соціологічний дискурс Ніклас Луман, було поняття аутопоезиса – *самотворення* (від грецької поезіс – діяти). На думку видатного соціолога, йдеться про сутність людського життя, яке або твориться індивідом, або він підкорюється волі інших. Так само відбувається і з народами: або вони здатні змінити самі

незадовільний устрій життя і, як наслідок, свою історію, або змушені будуть підкоритися іншим. Сутність сьогодення така, що українці поки ще мають шанси на реалізацію самостійного плану життя. Справа за тим, щоб створити такий план соціальних перетворень, який не тільки був привабливий для більшості, але й здатний вивести країну з соціальної кризи.

Завдання полягає в тому, що Україні треба першочергово створювати не націю і державу, а працювати над творенням таких правил свого соціального життя, які б стали головною умовою збереження нації і держави. Незважаючи на те, що ці правила спільного життя відомі людству з часів первісних суспільств, це не заважає окремим народам і державам час від часу нехтувати ними, що призводить до негативних наслідків для спільностей, які це дозволяють. Тим більше, що доволі часто знаходяться пророки, які зваблюють людей різними теоріями, наприклад, ідей такої рівності, яких можуть дотримуватись тільки металеві роботи, або зверхності своєї нації над іншими і на тлі цього хибної справедливості для своїх і знищення інших, або спрощених до примітивності виборів, коли всі голосують, але нічого і нікого не обирають.

Для *самотворення* українському політичному класу треба знайти вихід із глухого кута невизначеності. Для успішного майбутнього українцям потрібні не революції і бунти, а напружена думка інтелектуалів, вільний дискурс ідей, які б слугували своєму народові. Це важливо зробити саме соціологам, тому що вони в силу своєї професії вивчають закономірності життя суспільства.

Першим і головним завданням є відновлення моральних засад спільного життя. Сьогодні очевидно, що в суспільстві цілеспрямовано вони були зруйновані, що дало можливість для реалізації шахрайської приватизації основних фондів народно-господарського комплексу, коли більша його частина була при цьому фактично зруйнована. Моральна руїна веде до поступового самознищення. Особливо це помітно у вищій школі, коли хабарництво швидко знищує освіту. Людина при розумі і за своєю волею ніколи не буде лікуватися в лікаря, який отримав свій диплом за хабарі. Ще менше люди прагнуть

довіряти своїх дітей учителю, який невідомо як закінчив університет і мало знається на предметі, якому навчає. Те ж саме стосується будь-якої професії – будівника, конструктора або інженера. Тому перша перебудова повинна відбутися саме у вищій школі. Величезна кількість ВНЗ, які виникли в роки незалежності, на жаль, не сприяє підвищенню рівня освіти населення. Торгівля дипломами рано чи пізно призведе до національної катастрофи, коли спритні і неосвічені «фахівці» остаточно захоплять ключові посади, що відповідають за розподіл бюджетних коштів.

Разом із цим, треба мати на увазі: спосіб просвіти, який здатна дати соціологія, може існувати тільки доти, доки люди мають свободу вибору. Фактично соціологія може стати в пригоді тільки в демократичному суспільстві, тому що спрямована на те, щоб збільшити й укріпити свободу вибору в напрямку справжньої соціальної справедливості, якої так прагнуть усі люди.

ІННОВАЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Однією з головних проблем, яким приділяють значну увагу в сучасній науковій літературі, є інформатизація всіх сфер людської життєдіяльності. Інформатизація визначається як глобальна світова тенденція, що торкається різною мірою всіх країн у всіх сферах життя людей і окреслює процес переходу до інформаційного типу суспільства.

Інформаційне суспільство базується на високих технологіях, упровадження яких потребує належного інтелектуального забезпечення. Разом зі світом, у фазу інформаційного суспільства вступає й Україна. Наука й освіта стають стратегічним чинником прогресу. Проблемою є створення нових інформаційних технологій, адже в новому суспільстві зростає значення інформації як стратегічного ресурсу прогресивних суспільних перетворень, а інформація стає могутнім владним ресурсом.

Інформаційне суспільство називають також суспільством довічного навчання, у ньому все населення має навчатися все своє активне трудове життя. Інформаційна революція, свідками якої ми є, вирішуючи одні завдання і проблеми, ставить перед суспільством інші.

Сьогоднішня людина живе в умовах насиченого інформаційного середовища, і завдання освіти – навчити індивіда жити в її потоці, створювати передумови й умови для безперервної самоосвіти. Адаптація людини до великої кількості інформації відбувається повільно, а поріг насичення настає дуже швидко, отже, необхідно навчитися таким прийомам розумової діяльності, як пошук закономірностей, порівняння, бачення загального і виділення розходжень, пошук залежностей між об'єктами і поняттями (класифікація), мислення за аналогією, побудову логічних умовиводів. За таких умов роль освіти неймовірно зростає та будь-яка держава, що прагне бути розвиненою і йти поряд із часом, повинна розуміти роль інформатизації в освітньому середовищі.

Для виконання цих завдань в Україні ще в 1998 році було прийнято Національну Програму Інформатизації. Програма спрямована на вирішення таких основних завдань: формування правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних та гуманітарних передумов розвитку інформатизації; застосування та розвиток сучасних інформаційних технологій у відповідних сферах суспільного життя; формування системи національних інформаційних ресурсів; створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури, охорони здоров'я тощо; створення загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; формування та підтримка ринку інформаційних продуктів і послуг; інтеграція України у світовий інформаційний простір. Пріоритетом розвитку безперервної освіти на сьогоднішній день є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність й ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життя в інформаційному суспільстві. Це може досягатися:

- загальною інформатизацією освіти, спрямованою на задоволення освітніх інформаційних, обчислювальних і комунікаційних потреб суб'єктів навчально-виховної діяльності і заснованою на створенні єдиної інформаційної структури;

- упровадженням дистанційного навчання з використанням у навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій разом із традиційними прийомами навчання;

- побудовою індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності, залежності від конкретних потреб, а також випуском відповідного методичного забезпечення на електронних носіях.

Інформаційні технології навчання можна визначити як сукупність електронних засобів і способів їхнього функціонування, які використовуються для реалізації навчальної діяльності. До складу електронних засобів входять апаратні (технічні), програмні й інформаційні компоненти. Крім цього, вони дозволяють побудувати відкриту систему освіти, де кожна людина зможе обрати власну стратегію навчання. Уже сьогодні в навчальних планах приділяється велика увага самостійній роботі студентів, мається великий спектр курсів на вибір.

УНІВЕРСИТЕТИ В ХХІ СТОЛІТТІ: ЧИ ЗНАЙДЕМО ВІДПОВІДІ НА НОВІ ВИКЛИКИ ЧАСУ ТА НОВІ РИЗИКИ?

Навіть попередній аналіз виступів на найбільш авторитетних наукових форумах – Всесвітня конференція «РІО+20» (Ріо-де-Жанейро, 2012), Міжнародний соціологічний Конгрес (Стокгольм, 2012), Четвертий Конгресс Російського общества социологов (Уфа, 2012), Міжнародні соціологічні читання (Харків, 2012) та ін. – дають підставу зробити висновок про те, що діагностика стрімких змін у суспільстві відстає від темпів цих змін. Чим далі, тим більш накопичуються «невідповідей» на безперервну низку чергових проблем – запитань.

Тому, із нашої точки зору, перед тим, як обговорювати важливу проблему ролі університетів у новому геополітичному середовищі, їх функцій і нового ступеня відповідальності, треба спробувати хоча б у першому наближенні зробити перелік найбільш актуальних проблем, із якими зіткнулось людство в ХХІ столітті.

Серед дуже незручних запитань, на які треба відповідати в першу чергу, є й такі: Чи правий директор Інституту проблем глобалізації Михайло Ділягін, коли в одній з і своїх праць зробив висновок про те, що нам важко системно проаналізувати стрімкі зміни в глобальному суспільстві тому, що вони дуже несподівані? І нам важко охопити всю причину змін тому, що ми бачимо тільки частину цієї проблеми, «головна причина інтелектуальної безпорадності – страх виявити, що криза носить більш глибокий характер і вимагає від нас більших змін, ніж ті, які ми готові визнати, прагнучи до самозбереження, буденна свідомість інстинктивно применшує масштаби змін»?

Університети, як важливі соціальні інститути, у першу чергу відчують усю палітру змін, які відбуваються в глобальному суспільстві, усі негаразди, пов'язані з черговими хвилями світових фінансових криз, кризами цінностей і життєвих стратегій.

У Великобританії порушником спокою стала королева Єлизавета II. Під час візиту в Лондонську школу економіки після світової кризи 2008 року вона запитала одного з її керівників: «Чому ніхто не передбачив настання настільки глибокої кризи?». Щоб відповісти королеві, Британська Академія Наук у червні 2009 р. скликала форум за участю бізнесменів, банкірів, регуляторів фінансових ринків та представників уряду. Два академіка – Т. Беслії і П. Хеннессі – у листі Єлизаветі II підсумовували результати обговорення. У ролі головної причини провалу економічної науки вони назвали «нездатність колективної уяви багатьох блискучих людей, як в Англії, так і за кордоном, усвідомити ризики системи як цілого». Лист закінчується обіцянкою провести ще один семінар і запропонувати такі заходи, щоб «Ви ніколи не повторили Ваше запитання». (Цікаво, що академік РАН В. М. Полтерович, аналізуючи цей епізод, зауважив, що зараз потрібна загальна соціальна теорія, яку повинні підготувати фахівці різних галузей науки, і яка спроможна охарактеризувати зміни сучасного суспільства).

Чому матеріали десяти щорічних доповідей (2001-2010), підготовлені китайськими фахівцями, які працюють в Центрі дослідження модернізації, у яких представлені дані про стан і тенденції модернізації в 131 країні світу за тривалий історичний період, становлять інтерес? (Автори вважають, що всесвітня модернізація веде звіт від 60-х років XVIII ст. і триватиме до 2100 року – усього 340 років).

Аналізуючи накопичений досвід модернізації за цей минулий період, автори доповіді зробили висновок, що серед 131 країни було від 12 до 20 розвинених країн, від 89 до 113 – країни, що розвиваються. У XXI столітті, з урахуванням досвіду минулих трьох століть, буде близько 20 розвинених країн і більше сотні розвиваються, з яких тільки від 1 до 5 стануть розвиненими.

Крім того, китайські фахівці зробили дуже цікавий «додаток» до індексу людського розвитку, який протягом багатьох років успішно застосовується ООН для порівняльного аналізу розвитку країн світового співтовариства. Цей індекс включає в себе нетрадиційний освітній критерій, крім того особливої уваги

заслуговує методика китайських фахівців із використання вдосконаленого індексу людського розвитку не тільки в країні в цілому, але й в окремих регіонах, які входять до цієї країни.

Несподівано виникло нове «старе» запитання: що зробити з населенням земної кулі, що дедалі збільшується? (восени 2011 року населення земної кулі досягло 7 млрд, за прогнозом організації об'єднаних націй до 2050 року ця величина досягне 9 млрд).

У фундаментальному російсько-українському дослідженні (керівники член-кор. РАН Гвішиані А. Д. і академік НАН України Згуровський М. З.), виконаному в 2003 році на прикладі 113 країн світу, був виконаний порівняльний аналіз основних аспектів їх життєдіяльності (економіка, екологія, соціальна сфера та ін.) Перевагою цієї роботи було використання моделювання та розрахунків складних індексів. Одним із результатів роботи була класифікація всіх обстежених країн за рівнем розвитку. Так, було виділено кілька груп країн: 1) зі дуже високим рівнем розвитку – 19 країн (Швейцарія, Нова Зеландія, Фінляндія, Швеція, Норвегія та ін.), 2) із високим рівнем – 20 країн; 3) зі середнім рівнем розвитку – 84 країни (до цієї групи ввійшли Росія – на 57 місці, Україна – на 66). Замикають цю класифікацію 18 країн, що ввійшли до групи з низьким рівнем розвитку.

Крім того, у цьому дослідженні був розрахований показник, що рідко застосовується – рівень віддаленості конкретної країни впливу сумарних загроз (до них належать: енергетична безпека, біологічний баланс, нерівність між країнами і людьми, корупція, труднощі з доступністю до питної води, викиди CO₂, дитяча смертність, загрози від природних катастроф, політична нестабільність, загрози від глобальних захворювань). Найбезпечнішими за показником цих загроз (дані 2008 року) визнано Канаду, Швецію, Норвегію, Австрію, Фінляндію, Нову Зеландію, Данію, Швейцарію, Нідерланди. Україна і Росія потрапили до групи країн (36 країн) зі середнім рівнем віддаленості від глобальних загроз. Україна зайняла 50 місце, Росія – 63 місце.

Ці дані корелюються з даними міжнародного дослідження «Європейські соціальні дослідження 2005-2007-2009-2011». За даними 2009 року, серед 28 європейських країн, наприклад, за рівнем задоволеності життя в цілому (за 10-ти бальною шкалою: 0 – зовсім незадоволений, 10 балів – повністю задоволений) найкращі показники мають: Данія (8,52 бали); Швейцарія (7,96 бали); Фінляндія (7,94); Швеція (7,86 балів); Нідерланди (7,69 балів); Росія займає 25 місце (5,47 бали); Україна – 28 місце (4,19 бали). На жаль, приблизно такий же розподіл характерний і за іншими показниками.

Щоб своєчасно мати обґрунтовані відповіді на виклики часу, університети, як і соціологія, узагалі повинні переглянути структуру своїх основних функцій з урахуванням нових реалій. У кризовий час значно підвищується їх теоретична, аналітична функція. Крім того, й університети, і соціологія тільки тоді займуть належне місце, коли належне місце в їх діяльності буде займати прогностична функція, інформація Кассандри.

Але насамперед треба відповісти на завжди актуальне запитання, яке багато років тому поставив відомий поет: «Яке століття на подвір'ї?» Або, використовуючи назву однієї зі статей С. О. Кравченко, відповісти на теж складне запитання: «Чи в змозі ми зробити соціокультурну діагностику складного соціуму?»

На жаль, суспільство все ще перебуває у стані «культурної травми» (П. Штомпка), а професійна спільнота – у стані «методологічної травми» («не працюють» чисельні теоретичні парадигми минулих часів, а нові ще створюються).

Спробуємо навести авторський (звичайно, суб'єктивний) перелік нових умов – «викликів», які сформувались у новому столітті:

- створення нового геополітичного середовища, яке породжено розпадом СРСР, спробою США сформувати однополюсний світ, посиленням країн південно-східної Азії (Китаї, Індії, Японії); різке посилення міжнародної конкуренції, поява локальних джерел міжнародної напруженості та військових конфліктів;

– різке соціальне розшарування як на макрорівні (посилення нерівності окремих регіонів світу), так і на мікрорівні (розшарування за рівнем доходів і умовами життя як між окремими країнами одного регіону, так і між окремими соціальними групами в межах однієї країни);

– послаблення традиційних міжнародних об'єднань ООН, ЮНЕСКО, ЄС та ін. Це наглядно продемонструвала Міжнародна конференція «Ріо+20», яка відбулась на самому високому рівні за участі перших осіб багатьох держав, у Ріо-де-Жанейро в Бразилії влітку 2012 року. Вона первісно планувалась, щоб продемонструвати досягнення людства після першої конференції теж у Бразилії в 1992 році за термін 20 років. Не вдалося: 1 млрд людей потерпають від голоду і 4 млрд людей мають проблеми з питною водою;

– поява нових суб'єктів глобального управління – «глобального управлінського класу» (ТНК – транснаціональних компаній, неформальних об'єднань найбільш впливових особистостей, які мають наднаціональний характер і знижують традиційні національні і державні кордони). У цих умовах особливої актуальності набуває проблема культурної і національної ідентичності, у переліку викликів – проблема, яку визначив З. Буаман: «Сьогодні на обрії не помітно нічого, схожого на «суверенну національну державу», здатну запропонувати (не те щоб реалізувати) проект приборкання поки все ще суто негативістської (руйнує колишні структури та інститути і нічого не пропонує натомість) глобалізації, готової втихомирити хаотичні сили і повернути їх під етично вивірений і політично інституалізований контроль. У результаті ми маємо нині вільну від політики владу і позбавлену влади політику. Влада вже глобальна, а політика все ще гнітюче локалізована. Національні держави перетворилися на подобу місцевих поліцейських округів, у яких робляться спроби «переробити» породжувані на глобальному рівні ризики і проблеми»;

– посилення конкуренції між університетами різних країн, залежно від їх ролі і впливу на суспільне життя (можна виділити дві точки зору: «американська», яка відображена в резонансній статті «Професура керує світом» про роль і вплив випускників

сімки найбільш відомих університетів США, які входять до прославленої Ліги «Плюща», і пострадянської – «Освіти, яку ми можемо втратити» – колективної монографії професорів МДУ ім. В. М. Ломоносова під керівництвом Садовниченко В. А.). Крім того, слід очікувати посилення міжуніверситетської конкуренції в межах окремої країни;

- стрімка деградація і підвищення рівня агресивності як серед окремих соціальних груп, окремих країн, так і як глобальної тенденції; процес аномії, що затягнувся, став глобальною проблемою;

- проблема якості національної еліти (чи не найактуальнішим викликом для нашої країни є пошук відповідей на запитання: «Як перетворити бізнес-еліту країни в національну еліту?», «Чи спроможні сучасні університети підготувати кадри для нової генерації еліти?»).

Окремою є проблема, яка загострювалась у новому столітті. Загальновідомо про стрімкий процес застаріння знань і про безперервний процес поповнення нових знань. Загострилась проблема: що робити в умовах, коли в окремих галузях знань нова інформація подвоюється майже щорічно, та який обсяг цих знань із накопичених на цей час передавати наступним поколінням? Відповіді на ці та інші запитання повинні шукати, у першу чергу, університетські спільноти. Безумовно, зазначені тільки деякі «проблеми-виклики» для університетів. Не викликає сумнівів тільки одне – у цих пошуках значна роль належить соціології і фахівцям, які в цій галузі працюють.

СОЦІАЛЬНІ ЗРІЗИ В СТРУКТУРІ СУСПІЛЬСТВА

Проблема дослідження суспільства особливо загострюється в період соціальних перетворень та проведення реформ. Цей процес пов'язаний з відносно швидкою зміною системних якостей суспільства у відповідь на нестачу ресурсів конкретної форми розвитку. Процес реформувань передбачає зміну політичної, економічної, культурної підсистем суспільства, їхньої інституційної підтримки, який доповнюється адаптацією, реконструкцією, перестановкою інституційних змін.

В результаті проведення реформ суспільство набуває нових рис, що відповідають вимогам часу. Вони можуть бути як прогресивними, так і регресивними. Це дія, процес зміни форм, виду, природи або характеру суспільства чи окремої структури.

Аналізуючи результати реформ, що проводяться в українському суспільстві, соціологи відзначають труднощі цього процесу і не готовність суспільства сприймати їх. Тому і відзначається погіршення становища основної частини населення і зростання наруги в суспільстві. В результаті реформ відбувається поступова зміна соціальної структури суспільства.

К. Леві-Строс виділяв «холодні» і «гарячі» суспільства. «Холодні» – це суспільства з твердою структурою позицій і статусів, в яких дефіцитні ресурси розподіляються визначеним і зрозумілим способом, а індивіди і спільноти не мають стимулів і намірів стимулювати економічний ріст і соціальний розвиток. «Гарячі» – це суспільства, що швидко розвиваються, ростуть, в яких функціональна залежність всередині економічного чи лише соціального устрою перетворюється і відтворюється у зв'язку з появою ефективних технологій, зрушень в професійній структурі, засобах масової інформації, все більшої невизначеності при прийнятті рішень, непередбачуваності їх наслідків. Індивіди займають конкретні місця в полях розподілу економічних, політичних, культурних і символічних благ.

Судячи по тим започаткованим 20-ти реформам, в Україні відбувається зміна структури «холодного» типу структурою «гарячого» типу. Це означає, що період відносно стійкого і контрольованого розподілу благ між позиціями та індивідами, що їх займають, поступається місцем періоду благ і ресурсів. Власність і гроші, влада, повага і визнання, культурна спадщина і традиції, історія та інформація, престиж і символи, нарешті – все стає об'єктом конкуренції, розподілу і присвоєння.

Вивчення соціальної структури реформованого суспільства не випадково привертає увагу соціологів. Це свого роду – серцевина суспільства. Ефективно вирішувати стратегічні проблеми суспільного розвитку неможливо без чіткого уявлення про соціальну структуру, її склад та напрямки руху чи змін.

У механізмі реформ зміни соціальної структури відіграють двояку роль. З одного боку, вони відображають соціальні результати проведених інституційних реформ, з іншого – визначають здатність суспільства до подальших соціальних перетворень та соціальну базу тих же реформ. Структура суспільства має два однаково важливих і незалежних виміри: соціальний і культурно-політичний. Перший є вертикальним і відображає ієрархічну структуру суспільства. На його основі виділяють соціальні страти, що відрізняються висотою соціального статусу, масштабом і структурою ресурсів. Основою соціальних груп другого, горизонтального, виміру є спільність переконань, культури та інтересів, і тому саме їхня діяльність більшою мірою впливає на зміни, реформування.

Сьогодні в українському суспільстві зміни супроводжуються соціально-структурними перетвореннями, формуванням нових соціальних прошарків, груп, класів, зміною місця у стратифікаційній системі вже існуючих, зумовлюють формування нових статусно-рольових відносин індивідів, маргіналізацію та зміну соціальної самоідентифікації. Даний процес характеризується крайньою нестійкістю як на рівні процесів, що відбуваються в соціальних групах і між ними, так і на рівні усвідомлення особистістю свого місця в системі соціальної ієрархії.

У радянські часи заідеологізована схема «два класи плюс прошарок» зовсім не відповідала реальним, дуже складним

конфліктним відносинам, які розвивалися в суспільстві довгі десятиліття на основі пригнічення, примусу, утисків величезної маси людей, зайнятих на різних позиціях у сферах виробництва та розподілу благ.

Наприкінці 80-х років XX століття французькі вчені заявили, що класи стають старомодним концептом і сходять із соціальної арени. Дослідження кінця 1970 – початку 80-х років показали, що належність до соціального класу вже не пояснює політичної поведінки людей, голосування на виборах, ціннісних орієнтацій. Однак з другої половини 90-х років XX століття і у 2000-х ми спостерігали великі зміни в соціальних реаліях. Температура суспільств істотно й глобально підвищилася з погляду напруженості та дедалі більших розривів у можливостях людей, чи то задоволення базових потреб, чи керування власним життям за наявності ресурсів для цього.

Результати досліджень соціальної напруги в Україні та світі свідчать, що в суспільному розвитку відбувся певний поворот до посилення впливу класів. Причому клас виступає сьогодні як соціальна сила, котра визначає суспільні зміни. Досліджуючи класову динаміку з 90-х років минулого століття, ми можемо проаналізувати процеси, що відбуваються в українському суспільстві.

Сьогодні в соціумі формуються три основні класові підсистеми, які розвиваються відносно незалежно й водночас у взаємодії. Крім традиційних капіталістів, роботодавців та найманих працівників, це також класи управлінців, чиновників і підлеглих, експертів та обслуговуючих. Тут чітко вирізняються полярні групи: перша – капіталісти, що мають доступ до ресурсів власності, а через них – можливість контролювати умови життя; друга – робітничий клас, кваліфікований і некваліфікований, задіяний у сфері виробництва. Порівняно з радянським минулим, робітників у нас в країні значно менше. Складність у тому, що становище цього класу хистке і дуже залежить від рішень, у прийнятті яких вони жодної участі не беруть. Причому залежать робітники не тільки від роботодавців та власників підприємств, а й від державної підтримки і соціальної допомоги.

Колишня радянська інтелігенція, яка за мірками західного суспільства мала стати середнім класом, за своїм матеріальним становищем опинилася на нижчих щаблях економічної ієрархії, але, при цьому, не змінила своїх соціально-професійних статусів та не перестала бути носієм культурного капіталу.

Багато представників радянського суспільства із владних структур – державних, партійних керівників, особливо їх середня ланка, змогли втримати власні позиції, конвертуючи свої організаційні, інформаційні і ресурси знайомств в економічні блага. Посткомсомольське підприємництво, кооперативи – усе це пішло звідти і стало стартом для нового класу підприємців і капіталістів.

У таких умовах відбулося розмивання широкої групи людей, які в минулому мали професію, освіту, посягання на вищий соціальний статус, духовні й моральні принципи, і становили собою клас інтелігенції. Саме цей клас людей виявився витісненим у процесі дикого, хаотичного розвитку капіталізму в Україні. Певною мірою інтелігенція перебуває сьогодні на узбіччі.

Значною мірою проблеми в розвитку українського суспільства, його реформування пов'язані з тим, що українська інтелігенція не змогла відбутися як клас із чіткими духовними орієнтирами, моральними цінностями та ідеалами, здатний прищеплювати ті цінності суспільству, формуючи духовні стандарти, впливаючи, у тому числі, й на прийняття політичних рішень.

НАСЛІДУВАННЯ ЯК ПЕРВИННИЙ АКТ ДУХОВНОСТІ Й ПІДГРУНТЯ МОРАЛЬНО-ХУДОЖНЬОГО СТАВЛЕННЯ ДО СВІТУ

Сучасні дослідження постали перед необхідністю переходу від акцентуації нормативного аспекту духовності, артикульованого в термінах філософії свідомості: філософсько-культурологічна, символічна і соціально-етична спрямованість аналізу, де вивчаються певні аспекти духовності, соціально репрезентовані в моралі, мистецтві, юриспруденції тощо, – до виявлення феноменального змісту духовності, який своїми коріннями сягає онтологічних підвалин єдності Людини і Природи. Причиною цього стану значною мірою є споглядально-когітальне уявлення про природу духовності, яке акцентує пізнавальну сферу даного феномена, залишаючи на периферії уваги діяльнісно-функціональний аспект конституювання духовності.

Ототожнення себе з навколишнім середовищем: людьми, живою та неживою природою, – неможливе без таких духовних зусиль, як співчуття, спорідненість, *вживання* у предмет наслідування. Усвідомлення цих принципів життєдіяльності людини стає важливою умовою формування системи понять *етики* шляхом логічних *визначень*. Такими поняттями є поняття: «добро», «зло», «справедливість» тощо. Моральні регулятиви виникають не лише внаслідок усвідомлення необхідності дотримання правил суспільного життя. Їх коріння – у більш глибоких прошаках сутності буття людини – у несвідомому прагненні через наслідування предметові злитися з його природою, *стати* цим предметом.

Наслідування людиною природи є засадою виникнення *художньо-естетичного* ставлення до світу. Ще за часів античності споглядання театрального дійства, співчуття героям трагедії викликало стан катарсису, очищення в глядача-співучасника античної трагедії. Поняття естетики є результатом усвідомлення в категоріях мислення глибоких процесів

психіки людини, котрі на поверхні свідомості репрезентуються поняттями «краса», «естетична насолода» тощо. Але ні етичні, ні естетичні категорії науки про моральні та художні цінності, самі по собі, тобто лише як *раціонально-визначені* вимоги, принципи, закони без глибинно-несвідомого потягу особистості до єдності з Універсумом, не можуть бути засадою виникнення і розвитку духовності. Це має місце і тому, що будь які розумово-аналітичні визначення не в змозі претендувати на абсолютний характер.

Невимовність природи Першосущого – Абсолюту – як засади духовності свідчить про те, що людині в самій собі необхідно знайти інтуїтивно схоплювану істину, і це може зробити лише сама людина і ніхто інший замість неї. Природа Першосущого непідвладна будь-яким визначенням, вона потребує від людини подолання в собі егоїчних структур її психіки, котрі відповідальні за уявлення про власне Я, Его, у формі яких людина протиставляє себе як істота іншим істотам. Принципи цього Его формують характер людини, ставлення її до світу тощо. Корелятом розвитку духовності є більш розширене коло предметів дійсності, котрі людина-духовна усвідомлює як саму себе, котрі стають об'єктами, із якими людина ототожнює своє буття. Починаючи усвідомлювати присутність Вищого начала – Абсолюту – у самій собі, вона стає центром гармонізації все більш широких сфер Універсуму. У вищі моменти піднесеності людина повністю ототожнюється з цим Началом, відчуваючи свою спорідненість із Ним у формі осяяння, одкровення.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ВІДПОВІДАЛЬНИХ ЗА ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Із набуттям Україною незалежності перед молодого державою постало завдання привести національне законодавство і систему органів державної виконавчої влади у відповідність до міжнародних норм і стандартів.

Зокрема, ішлося про створення органів, відповідальних за захист прав, свобод і законних інтересів дітей.

Такі органи були створені відповідно до Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей».

Законом, зокрема, передбачалося створення служб у справах дітей на всіх рівнях виконавчої влади: районному, міському, обласному.

При цьому Закон установлював, що новостворені служби повинні мати статус юридичної особи, а Кабінет Міністрів України вніс служби у справах дітей до переліку окремих структурних підрозділів органів виконавчої влади відповідного рівня.

Насправді ж, служби у справах дітей пройшли довгий і нелегкий шлях свого становлення і приведення їх статусу до норм, визначених Законом.

Керувати системою служб у справах дітей був покликаний новий центральний орган виконавчої влади – Комітет у справах неповнолітніх Кабінету Міністрів України, створений Указом Президента України від 2 грудня 1995 року № 1115/95 Про Комітет у справах неповнолітніх Кабінету Міністрів України.

Комітет мав статус юридичної особи і прирівнювався у своїх повноваженнях до окремого міністерства. Першими кроками Комітету стало створення централізованої системи служб у справах дітей на всіх рівнях державного управління.

Проте, існування в такому форматі центрального органу виконавчої влади, відповідального за додержання прав дітей в Україні було дуже недовгим.

Уже через 7 місяців його було ліквідовано Указом Президента України від 26 липня 1996 року № 596/96 «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України».

Із цього моменту починається довгий і складний шлях трансформації центральних органів виконавчої влади, відповідальних за додержання прав дітей в Україні.

Функції захисту прав дітей (у числі інших функцій) перебрало на себе створене за цим Указом Міністерство України у справах сім'ї та молоді.

До функціоналу цього Міністерства увійшли також обов'язки, які раніше покладалися на Міністерство України у справах молоді і спорту і Комітет у справах жінок, материнства і дитинства при Президентові України.

Відтоді й до цього часу в Україні немає окремого центрального органу виконавчої гілки влади, який би відповідав суто за захист прав, свобод і законних інтересів дітей, мав статус юридичної особи і підпорядковувався б безпосередньо Кабінету Міністрів України.

Натомість ці функції у різні часи виконували різні структурні підрозділи різних міністерств і державних комітетів.

До функціоналу цих центральних органів входило керівництво найбільш різноманітними, часом мало спорідненими галузями і соціальними процесами в українському суспільстві: сімейні проблеми, питання жінок і запровадження гендерної рівності, управління процесами, які протікають у молодіжному середовищі, соціальне обслуговування сім'ї, дітей та молоді, розвиток спорту і туристичної галузі, захист прав дітей.

За таких обставин захист прав дітей у діяльності цих органів займав щонайменше другорядне місце.

Винятком і найбільш визначною за цей період подією, на думку автора, було створення державного департаменту з усиновлення і захисту прав дитини, який мав статус юридичної особи і функціонував у межах структури Міністерства України у справах сім'ї та молоді в період із березня 2006 року до грудня

2010 року, коли відповідне Міністерство у межах Адміністративної реформи було ліквідовано.

Потім, протягом певного часу, поки тривало чергове переформатування центральних органів виконавчої влади, система служб у справах дітей існувала у стані невизначеності.

Нового забарвлення ситуація у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів дітей набула 11 серпня 2011 року після утворення при Президенті України посади Уповноваженого Президента України з прав дитини.

Центральним же органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей за станом на цей час, є Міністерство соціальної політики України, у складі якого на правах структурного підрозділу діє Департамент сім'ї та дітей.

Таким чином, Українська держава пройшла складний шлях пошуків оптимального рішення у створенні центрального органу виконавчої влади, здатного ефективно забезпечити захист прав, свобод і законних інтересів дітей. І шлях цей, на думку автора, ще не завершений.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ЯК РОЗУМІЮТЬ ЇЇ СУЧАСНІ СТУДЕНТИ

Переважна більшість авторів теорій соціальних змін акцентує увагу на тому, що в історії людської цивілізації всі періоди масштабних суспільних перетворень супроводжуються кризою в системі цінностей.

У цьому контексті система особистісних цінностей сучасних українців не є винятком, адже вона перебуває під впливом багатьох негативних чинників трансформаційного періоду. Результатом їх дії є відсутність у громадян України впевненості в майбутньому та довіри до влади, наявність почуття елементарної економічної незахищеності тощо. Важливим чинником є також і присутність в українців (як представників колишнього соціалістичного табору) так званого «синдрому особистості, що зветься «соціалістичною ментальністю», унаслідок «тоталітарного або напівтоталітарного правління, яке залишило глибокий відбиток на мотиваціях та соціальних настановах населення». Ілюстрацією цієї тези може слугувати та парадоксальна ситуація, що спостерігається сьогодні в Україні: з одного боку, під європейським цивілізаційним впливом розширюються межі свободи особистості, її незалежності, ініціативності, з іншого – зростає тенденція до обмеження особистістю власної відповідальності, прагнення відповідати лише за власні дії та перекладання відповідальності за зміни, що відбуваються навколо неї в суспільстві, на інших (владу, соціальні інститути, оточення).

У той же час, історія свідчить, що наймасштабніші соціальні перетворення, будь-коли проведені, були успішними тією мірою, якою в них свідомо брали участь найбільш відповідальні суб'єкти соціального розвитку.

Цілком справедливо віднести до таких суб'єктів розвитку українського соціуму сучасне студентство як найбільш активну, інтелектуально розвинену, освічену частину населення України,

яка на сьогодні становить більше 2,5 мільйонів осіб. Логічним є припустити, що в найближчі 5-7 років рівень соціальної зрілості цих молодих людей почне суттєво позначатися на соціальному розвитку, поступово забезпечуючи його ціннісний вектор.

Показником розвитку особистості, мірою її соціальної зрілості є соціальна відповідальність, яка характеризується усвідомленням нею (особистістю) «потреби самореалізації не стільки себе в суспільстві, скільки себе для суспільства».

Саме таке тлумачення автором поняття соціальної відповідальності було покладено в основу невеличкого якісного дослідження, спрямованого на з'ясування розуміння студентами – магістрами соціальної роботи, сутності соціальної відповідальності особистості та визначення останніми її місця у власній системі ціннісних орієнтацій.

Для досягнення означеної мети студентам було запропоновано надати розширені відповіді на кілька питань щодо сутності досліджуваного предмету в жанрі публіцистичного есе:

Аналіз міркувань та зроблених студентами узагальнень дає підставу для таких висновків.

Бути соціально відповідальним, на думку студентів, означає сумлінно виконувати взяті на себе зобов'язання відповідно до соціальної ролі: навчатися обраній спеціальності, відвідуючи за розкладом заняття, не пропускаючи їх без поважних причин, вчасно виконувати всі навчальні завдання, не порушувати суспільні норми, бути законослухняним громадянином та турботливою донькою (сином). А відтак, усі сто відсотків студентів, що відповідали на питання, вважають себе соціально відповідальними особами. На жаль, у переважній більшості відповідей не знайшлося місця таким поняттям, як активність, ініціативність особистості, що спрямовані на вдосконалення соціального оточення, бажання творити добро та брати безпосередню участь у покращенні якості життя, суспільного добробуту.

Усе це свідчить про звужене розуміння студентами поняття соціальної відповідальності, яке вони пов'язують лише з обмежуючою поведінкою, із захистом власних інтересів. Зважаючи на таку егоцентричність у поглядах молодих людей

(намагання оцінювати оточуючий світ через призму «моє – не моє, «вигідно – не вигідно»), важко розраховувати на те, що тенденції розвитку нашої країни як правової держави та громадянського суспільства посилюватимуться. Таке припущення знаходить своє підтвердження в результатах дослідження структури системи цінностей студентів. Воно засвідчило, що їх термінальні цінності мають перевагу над інструментальними, а це означає, що їх соціальна відповідальність носить більш індивідуалізований, особистісний характер, тобто, об'єктом відповідальності є сам індивід, його потреби та інтереси. Дослідники феномену соціальної відповідальності стверджують, що рівень сформованості соціальної відповідальності та визначення змісту і напрямків соціальної дії індивіда залежить від домінування інструментальних цінностей.

Отримані результати актуалізують питання пошуку шляхів формування та розвитку соціальної відповідальності молоді під час навчання у вищому навчальному закладі.

МІСІЯ ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Вимоги до гуманітарної університетської освіти в сучасних пострадянських суспільствах кардинально відрізняються від вимог, які ставились перед нею за радянської доби. Фактично, сьогодні мова йде про нове розуміння місії гуманітарної університетської освіти в сучасному суспільстві.

Перед гуманітарними університетами в нових умовах постають нові питання: 1) Як співвідноситься гуманітарна університетська освіта на порозі третього тисячоліття з західною раціоналістичною традицією? 2) Чи є щось таке в класичній університетській традиції, що слід зберегти і взяти з собою в наступне тисячоліття? 3) Як повинні взаємодіяти гуманітарна освіта і процес інформатизації суспільства? 4) Якою є соціальна роль гуманітарія в нових суспільно-політичних умовах?

Гуманітарна університетська освіта, яка традиційно ґрунтувалася на картезіанській раціональності, переживає в наш час вплив постмодернізму. Звідси змінюється саме уявлення про місію університету. Раніше його місією було знаходження, примноження і розповсюдження об'єктивного істинного знання. Але в епоху постмодернізму самі поняття раціональності, об'єктивності, істинності ставляться під сумнів. Для деконструктивістів університет стає вже не академічною установою, у якій досліджується певна сфера реальності, а місцем, де досягаються соціальні, політичні, моральні цілі. Під впливом постмодернізму ускладнюється і саме гуманітарне знання. Тому сучасна гуманітарна освіта вже не може обмежуватися тими уявленнями про раціоналізм і пізнання, які сформувалися до початку XX століття. Змінилися самі уявлення про науку, і цього не можна не враховувати і при навчанні, і в процесі наукових досліджень.

Серед складників традиційної гуманітарної університетської освіти можна назвати секулярність, фундаментальність і демократичність. Сучасна гуманітарна університетська освіта, на думку Ю. М. Афанасьєва, повинна зберегти ці якості: незалежність від теології, фундаментальний характер навчання, доповнений вивченням міждисциплінарних і вузькоспеціальних дисциплін, а також німецьке коріння радянської традиції (хронологічну і послідовну подачу знання). А демократичність повинна проявлятися в корпоративній замкненості при вирішенні внутрішніх проблем і відкритості для студентів, які мають право під час навчання переходити з одного факультету на інший.

Привертає до себе увагу також проблема взаємодії гуманітарної освіти і глобального процесу інформатизації суспільства. Інформатизація призвела до появи принципово іншого типу знання. Це – більш динамічна форма знання як такого й одночасно нова форма гуманітарної освіти, у якій зникають відмінності між науковим (дослідницьким) і навчальним, фундаментальним і прикладним знанням. Відбувається зближення, а часто і синтез гуманітарного та природничо-наукового знання, і стає видимою штучність й умовність дисциплінарної структури як навчального, так і наукового знання. У новому інформаційному середовищі знання постає як єдина динамічна система, як живе знання. Таке середовище повністю відповідає сучасним потребам гуманітарної освіти, а таке розуміння знання дозволяє говорити про принципово нову концепцію її.

Дика О. І. та Бабичева Т. А. звертають увагу на нові функції і завдання гуманітарної освіти в умовах інформатизації суспільства. Сучасні інформаційні технології популяризують стандарти масової культури, культивують поверхове ставлення до світу та так зване «кліпове мислення». Тому, окрім підготовки фахівців, вища освіта повинна формувати здатність протистояти цим негативним тенденціям, залучаючи молодь до світу науки. Головна роль тут належить гуманітарному знанню. Особливу значущість отримує така навчальна дисципліна, як філософія, якій належить відповідальність за формування

методологічних та ціннісних установок майбутніх фахівців, формування гуманістично зорієнтованої особистості.

На перший план також виходить нове розуміння соціальної ролі гуманітарія. У нових суспільно-політичних умовах така роль уже не може обмежуватись збереженням, примноженням гуманітарного знання та гуманітарної культури. Сам характер природничо-наукової і технічної освіти призвів до сцієнтизації, технізації всього життя людини, які несуть загрозу існуванню людства. Перед освітою постала найгостріша соціальна потреба: гуманізація і гуманітаризація природничо-наукової й інженерно-технічної освіти, задовольнити яку самі інженери і фахівці з природничих наук не в змозі. Тому найвідповідальніше соціальне завдання гуманітарної університетської освіти – реформування іншої частини освіти. Одним зі шляхів вирішення цього завдання може бути впровадження системи навчальних курсів з історії науки і техніки, які можуть стати гуманітарною базою для природничої і технічної освіти.

СУПЕРЕЧЛИВА ПРИРОДА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

На сьогодні соціальний захист населення є невід'ємною складовою соціальної політики будь-якої держави. Він виступає організаційно-правовим інститутом, спрямованим на встановлення соціальних стандартів життя, закріплення їх на рівні державних гарантій та переведення в реальні показники соціального добробуту громадян держави.

У науковій літературі склалося два підходи до визначення природи соціального захисту. Широкий підхід розглядає його як зобов'язання суспільства щодо нормального рівня задоволення основних потреб. Це можна розглядати як гарантування забезпечення людини правами та рівними можливостями для гармонійного існування в суспільстві. Вузький підхід передбачає підтримку життєдіяльності людини на рівні, не нижчому від необхідного для виживання в суспільстві. Фактично він прирівнюється до надання допомоги при настанні ситуацій соціального ризику. Обидва підходи мають як переваги, так і недоліки. Прихильники ширшого підходу націлені на створення сприятливого соціального середовища, у якому економічно активна людина спроможна захистити себе самостійно, власною працею та особистими зусиллями. Оскільки до такої категорії громадян належить далеко не все населення, виникає потреба впровадження спеціальних заходів захисту особливо нужденних (вузький підхід), які не здатні власними зусиллями вийти на рівень мінімального забезпечення фізичних, соціальних та інших потреб, необхідних для виживання.

Відтак, постає проблема суперечливості обох підходів. Це обумовлено варіативністю: 1) категорій населення, які потребують захисту; 2) їх потреб; 3) формою надання соціального захисту тощо. Але ця суперечливість означає лише необхідність їх поєднання для надання грамотної підтримки населенню.

Підтвердження цьому знаходимо у факті інституціоналізації соціального захисту, що дозволяє розглядати його нам як систему комплексних заходів, спрямованих на забезпечення

життя, здоров'я та добробуту громадян за конкретних економічних умов. Так, системоутворюючими складовими інституту соціального захисту виступають соціальні гарантії та соціальне страхування універсального характеру, соціальне забезпечення та обслуговування, соціальна допомога та підтримка категоріального характеру. Відповідно, базисними принципами функціонування цієї системи виступає поєднання всезагальності з диференційованим підходом, категоріальністю та адресністю. Така системність дає можливість охопити всі категорії населення адекватними механізмами надання їм соціальної захищеності.

Разом із тим, механізми інституційного врегулювання питань соціальної безпеки зазнають серйозних проблем, про що свідчить зростаюча кількість законодавчої бази та об'єктивні показники її недієвості (наприклад, закон про корупцію). І відбувається це через забуття того, що інститути права і держави виступають лише механізмами впровадження ідей соціальної держави і не є самообумовлюючими чинниками прогресивного розвитку суспільства (державна – для народу, а не навпаки). Тому важливим постає зміщення акцентів у рамках «цілі-потреби-можливості» індивіда зокрема та суспільства в цілому, де інтереси загального добробуту визначають політику соціальної справедливості держави в інтересах кожного.

Саме тому, паралельно із заходами забезпечення найбільш нужденних категорій громадян, необхідно проводити активні форми соціальної політики. Ними виступають програми підвищення самосвідомості громадян, акції милосердя і багато інших, спрямованих на визначення пріоритетних цінностей, які допомагають переносити життєві негаразди та надихають людей на активне самостійне життя. Такі заходи впливу на свідомість громадян є фінансово менш затратними, аніж систематичне надання матеріальних допомог та соціальних послуг. Вони мотивують економічно активних громадян та створюють сприятливе психологічне середовище праці, що за психологією управління є невід'ємною складовою успішної організації будь-якої діяльності.

У такий спосіб суперечливість природи соціального захисту вирішується, і кожна категорія суспільства охоплена турботою з боку держави.

ВПЛИВ СПОСОБУ ЖИТТЯ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я ЖІНОЧОЇ МОЛОДІ

Спосіб життя кожної людини є невід'ємною складовою її успіху і запорукою щасливого майбутнього. Складові здорового способу життя включають різноманітні елементи (харчування, умови праці, побут, рухова активність), що поширюються на всі сфери здоров'я – фізичну, психічну, соціальну, духовну, особливо, на репродуктивну. Проблема репродуктивного здоров'я є надзвичайно актуальною в сучасному українському суспільстві. Адже сталий розвиток будь-якої країни значною мірою залежить від демографічних перспектив, які визначаються здатністю населення до свого простого відтворення. При цьому під здоровим способом життя слід розуміти «усе в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, усе, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту».

Кожна людина, а особливо жінка, має пам'ятати, що від способу її життя залежить майбутнє як її, так і майбутніх нащадків. Адже такі шкідливі звички, як куріння, алкоголь, наркотики, неналежні умови праці та побуту, недостатня активність надзвичайно негативно впливають на організм молоді жінки. Кожна майбутня матір повинна розуміти всю небезпеку від порушень правил здорового способу життя, як під час вагітності так і задовго до неї.

Саме тому формування здорового способу життя повинно стати головною умовою збереження репродуктивного здоров'я молоді жінки. При цьому формування здорового способу життя передбачає утвердження в людини відповідального ставлення до свого здоров'я. Тобто головна мета – привити цінність здоров'я. А це означає, що людина відмовиться від тих шкідливих звичок, які їй притаманні, та уникне залучення до нових. Надзвичайно важливою є саме інформаційно-просвітницька робота серед

молодих жінок. Адже більшість сучасних жінок, незважаючи на значну доступність інформації, не володіють належним рівнем знань та вмінь стосовно необхідності збереження репродуктивного здоров'я, причин порушення репродуктивного здоров'я, наслідків та можливих способів профілактики. Доказом цього є високий рівень розповсюдження ВІЛ-інфекції, венеричних захворювань, абортів тощо.

Проводити інформаційно-просвітницьку роботу мають спеціалісти, які спеціально підготовлені з різних галузей (медицина, педагогіка, соціальна робота, психологія тощо). Адже саме використання міжсекторального підходу до вирішення проблеми порушення репродуктивного здоров'я забезпечить ефективність її розв'язання. Дана робота повинна бути спрямована на профілактику таких негативних явищ у молодіжному середовищі, як куріння, пияцтво, вживання наркотиків, незахищені статеві відносини, венеричні захворювання, ВІЛ-інфекція, незапланована вагітність.

МОТИВАЦІЇ ЗАЙНЯТОСТІ МОЛОДИХ СПЕЦІАЛІСТІВ, ОСНОВНІ ФАКТОРИ ЇХ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ

Перехід до ринкових відносин призвів до виникнення нової ситуації в соціально-трудовій сфері. Особливо складною вона виявилася для молоді, випускників ВНЗ та професійно-технічних закладів (молодих спеціалістів), які виявляються недостатньо підготовленими до реалій конкурентного ринку праці. До того ж, у них швидко зростає прагматизація ціннісних орієнтацій у царині зайнятості, трудової діяльності в цілому: праця розглядається як засіб виживання чи то збагачення, а не як, наприклад, сфера служіння суспільству, особистої самореалізації. Уявляється, що перспективним напрямом соціально-економічних досліджень є вивчення трудових мотивацій молодих спеціалістів (як окремо взятої соціальної групи, так і в гендерному розрізі), формування уявлень про трудові цінності та установки на працю, які формуються в процесі соціалізації й потім змінюються під впливом взаємодії з нестабільним середовищем, що й визначає те, як поводить себе молодь при виборі місця докладання майбутньої праці, погодження на ті чи інші її умови тощо. У контексті досліджень, проведених авторами протягом 2011-2012 рр. на базі ЧДУ ім. Петра Могили стосовно студентів старшокурсників, майбутніх молодих спеціалістів, та молодих безробітних на базі районних центрів зайнятості м. Миколаїв за допомогою методу анкетного опитування було визначено типові мотивації молоді у сфері зайнятості. Запитання анкет були згруповані в три блоки: 1) визначення готовності до трудової діяльності; 2) мотивації у сфері зайнятості; 3) відчуття власної соціальної захищеності.

Установлено, що майбутні молоді спеціалісти бажають після закінчення навчання працювати. Серед мотивів до працевлаштування пріоритетні позиції посідають висока заробітна

плата, стабільне робоче місце, можливість особистісної та професійної самореалізації, сприяння кар'єрному зростанню.

Респонденти, які закінчили вищі та професійно-технічні навчальні заклади та не працевлаштувалися, визначили такі проблеми при працевлаштуванні молодих спеціалістів: 1) типові: недостатній трудовий стаж, нестача практичних знань та навичок; 2) особливі: відсутність робочого місця за спеціальністю, невпевненість у власних силах. Жінки ще відзначили як перешкоди наявність неповнолітніх дітей та надання переваги роботодавцями чоловікам. Більшість безробітних бажають знайти роботу для поліпшення свого матеріального становища, причому можливість працювати для жінок – це спосіб самозабезпечення, а для чоловіків – спосіб самореалізації.

У мотиваціях зайнятості не було відзначено суттєвої гендерної різниці між випускниками та безробітними. Типовими мотивами до праці для всіх респондентів є висока заробітна плата та можливість кар'єрного зростання, що підтверджує гіпотезу дослідження. Творчі та пов'язані зі змістом праці (трудова самореалізація, сприятливий клімат у колективі, гарне ставлення з боку керівника) займають середню позицію, а соціальні (корисність для суспільства) найнижчу на щаблі цінностей процесу трудової діяльності в обох опитаних категоріях. Щодо особливих мотивів до зайнятості, то студенти-випускники відзначили, що вільний графік роботи може стимулювати їх до ефективної зайнятості – на відміну від безробітних, які вважають цей фактор нецінним для себе. А ось бажання бути незалежним та престиж спеціальності значно переважають у других. Можливість трудової самореалізації значною мірою стимулює до пошуку роботи осіб жіночої статі, ніж чоловіків. Бажання бути незалежним серед студентів більш мотивує до зайнятості дівчат, а серед безробітних – чоловіків. Жінки, які перебувають до 1 місяця в статусі безробітних, зорієнтовані на спілкування з людьми, творчу та професійну самореалізацію, задоволення потреби в досягненні успіху. Але спостерігається диференціація цінностей у жінок, які мають значний трудовий стаж, і в тих, у кого він практично відсутній:

для перших важливим є сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі, а для других – цікава робота.

Оцінюючи своє суспільне становище, обидві категорії опитаної молоді не відчують себе захищеними на ринку праці. Це проявляється в тому, що вагома частина опитаних студентів не впевнена в працевлаштуванні одразу після закінчення ВНЗ, а більшість молодих спеціалістів зазначила, що наявна молодіжна політика не мотивує до праці молодь. При цьому виявилась актуальною норма законодавства, у якій зазначається, що чоловіки мають права взяти відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку, адже вагома частина чоловіків скористалася б такою можливістю (але за умови, якщо б жінка отримувала більш високу заробітну платню). Тому захищеність та впевненість молоді на ринку праці слід вважати запорукою підвищення її мотиваційної спрямованості.

Основними заходами щодо мотивування до трудової зайнятості випускників ВНЗ та безробітних молодих спеціалістів слід вважати надання гарантованого законодавством першого робочого місця, створення умов для отримання трудового стажу за спеціальністю безпосередньо в період навчання, підвищення заробітної плати, покращення умов для кар'єрного зростання молоді. Враховуючи норми діючого законодавства, необхідним є вдосконалення механізму проходження стажування молодими спеціалістами під час навчання. Окремо для жінок-молодих спеціалістів варто орієнтуватися на: вирівнювання ставок заробітної плати з чоловіками, сприяти жіночому підприємництву, поєднанню професійної самореалізації та виконанню сімейних обов'язків. Важливо викорінювати гендерну дискримінацію, у тому числі гендерну професійну сегрегацію в організаціях усіх форм власності; першим реальним кроком тут є запровадження державно-громадського моніторингу за дієвістю чинних норм законодавства.

СОЦІАЛЬНА-ТРУДОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Міграційні процеси – невід’ємна і постійна складова історії людства. Вони є найголовнішими чинниками, що впливають на перспективи економічного, соціального та культурного розвитку України. В одному зі своїх виступів І. Ф. Курас назвав Україну, починаючи з 1994 р., країною міграцій, оскільки щорічні втрати населення з цього року, за офіційними даними, за рахунок міждержавних міграційних потоків становили від 80 до 140 тис. чол.

Нині існує чимало неоднозначних тлумачень самого поняття міграції та її видів. Міграція населення розглядається як соціально-економічний, демографічний стан, що являє собою сукупність переміщень, здійснюваних людьми, пов’язаних, як правило, зі зміною місця проживання. Тобто, міграція – це переміщення робочої сили (працездатних мігрантів) через кордони тих чи інших територій, країн, населених пунктів зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час. В економічному аспекті І. Прибиткова визначає міграцію як рух робочої сили у вигляді територіального і міжгалузевого перерозподілу трудових ресурсів, а також професійно-кваліфікаційного просування кадрів. Ясність у визначення поняття міграції внесла енциклопедія під ред. Ю. Римаренка, яка ототожнює міграцію як універсальне поняття з таким синонімічним рядом, як рух, переселення, пересування, переміщення.

Перш ніж охарактеризувати показники різних видів міграцій населення, визначимо причини даного явища. Основними серед них є: безробіття селян унаслідок занепаду сільсько-господарських підприємств; низька заробітна плата; відставання культурного розвитку сільського сектору; недостатнє медичне обслуговування; занепад інфраструктури села. У результаті з 2000 до 2012 р. міграційні потоки сільських жителів посилились. Основною ознакою даних процесів була їх неврегульованість та стихійність.

Найбільше на перерозподіл населення між містом і селом впливають внутрішні міграції. За цей період їх напрямок змінювався тричі. Згідно з результатами Всесоюзного перепису населення 2001 р., кількість осіб, що хоча б один раз мігрували в загальній чисельності населення в містах становила 22 %, а в сільській місцевості – 10 %.

Таким чином, якщо порівнювати сільську міграцію за минулі роки, то ми маємо такі цифри, що за рахунок внутрішньої міграції села України втратили 223 209 тис. чол. У 1992 р. міграційне сальдо селян (перевищення прибулих у сільську місцевість над вибулими) було від'ємним, хоча були винятки. У 1990-1991 рр. майже 80 % сільських мігрантів змінювали своє постійне місце проживання в межах України, в основному на користь міста. Починаючи з 1992 і до 1994 р., у результаті проведення економічних реформ, які започаткували новий вид господарювання на землі, напрямок міграції змінився в позитивний для сільської місцевості бік за кількісними показниками. Так, у 1992 р. перевищення прибулих у сільську місцевість над вибулими було найвищим і становило 78,7 тис. чоловік. Однак, наступного року перевищення прибулих у сільську місцевість над вибулими зменшилося на 40 %, а з 1994 р. міграція молоді у напрямку «село – місто» знову почала перевищувати міграцію у напрямку «місто – село». Із 1993 до 1996 р. сальдо міграції (різниця між кількістю прибулих і кількістю вибулих на постійне місце проживання) зменшувалося, проте все ж залишалося додатнім, відповідно: 1993 р. – 41,7 тис. чол.; 1994 р. – 0,5 тис. чол.; 1995 р. – 13 тис. чол.; 1996 р. – 7 тис. чол. За 1995-1996 рр. кількість прибулих у сільську місцевість України перевищувала кількість вибулих із села більш як на 20 тис. осіб, 55 % із них мігрувала в села із міст, решту трудовий потенціал села поповнився за рахунок зовнішньої міграції. Із 1997 р. і до сьогодні міграційне сальдо носить від'ємний характер. Перевищення прибулих селян над вибулими спостерігалися в деяких південно-східних областях України: Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській та Одеській, однак даний відсоток був незначним і не впливав на загальний перерозподіл трудових ресурсів села.

НАРОДНА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА ПРО РОЛЬ БАТЬКІВСЬКОГО ВПЛИВУ НА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Народна психологія та педагогіка актуалізує увагу на великому значенні батьківського авторитету в родинному вихованні дітей. Чим вищий авторитет батьків в очах дитини, тим сильніше він впливає на формування її особистості. Слово батька стає для дитини законом. В. О. Сухомлинський зазначав, що виховує звичайно, сім'я в цілому, її загальний дух, культура людських стосунків. Хто творить цей дух, цю культуру? Звичайно, батьки. Без батьківської мудрості немає виховної сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей; сімейні стосунки побудовані на громадянському обов'язку, відповідальності, любові та вимогливій мудрості батька, самі стають великою виховною силою. Ця сила йде від батьків, оскільки у них її коріння і життєдайне джерело.

Особливе місце у народній педагогіці посідають прислів'я і приказки. Узагальнюючи пам'ять народу, його багатий життєвий досвід, вони є неписаними правилами, що застерігають молоде покоління від поганих вчинків, підказують і повчають як діяти, схвалюють або засуджують ті чи інші риси характеру тощо. Тематика українських прислів'їв і приказок у виховному плані дуже різноманітна, з яскравим виявом національних ознак.

Важлива роль у культурі народного виховання належить афоризмам, що аж до кристалізації є концентрованими, висловами філософів, літераторів, науковців та інших відомих діячів, як результат їхнього життєпізнання, а тому володіють потужним дидактичним потенціалом.

У народній мудрості багато повчального щодо ролі батька в сім'ї. Наприклад, мудре українське прислів'я повчає: «Батько живий – дивись на його вчинки, батько помер – пам'ятай про його волю». Киргизьке прислів'я застерігає: «Хоч шість днів голодуй, але батька шануй», башкири вважають: «Молодому без батька залишитись – це все одно, що розуму позбутись».

Народні афоризми про батька перегукуються з поглядами великих мислителів. Так, В. Гете писав: «Всі батьки хочуть, щоб їхні сини здійснили те, що не вдалося їм самим». В. Шекспір, даючи поради батькам щодо врахування вікових і психологічних особливостей своїх дітей, писав: «Мудрий той батько, який знає власну дитину». Маючи на увазі обов'язок батька як вихователя, Ж. Руссо підкреслював: «Хто не може виконати обов'язки батька, той не має права бути ним». Для того, щоб зберегти авторитет батька в очах дітей, мудрий народ радить: «Коли батька ганьблять, то синові не слід слухати». До речі, у Павлишській школі В. О. Сухомлинського не прийнято було жалітись батькові на непослухання сина, щоб не сварити сина з батьком. У школі не допускали осуду батьків, навіть у тому випадку, якщо вони здійснили неправильні вчинки, а в селі стало відомо про це. Таке педагогічно-мудре рішення заслуговує особливої уваги.

У різних народів світу багато уваги приділяється власному прикладу батьків. Поганий приклад батька, у більшості випадків, відбивається на дітях. Так, абхазці кажуть: «У батька-задираки – син-забіяка». Вірменський афоризм продовжує настанови: «Для поганого батька найбільше покарання – поганий син», в унісон каракалпаки доповнюють: «Пещений син наведе докір на батька». Маючи на увазі розпущеність деяких підлітків, з якою приходиться дедалі більше зустрічатися, бенгальці говорять: «У залізний вік діти батькові кажуть: «Ану, принеси тютюн». Мудрий народ зробив вірний висновок: «Гідність людини не передається у спадок, все залежить від виховання». Саме цю думку підтверджують такі українські прислів'я: «Діти одного батька, а норов різний», «Син гідної людини може бути нікчемою, а син нікчеми – гідною людиною». Отже, синовнє шанування, повага до батьків – характерна риса і лейтмотив багатьох народних афоризмів.

Батьки справляють величезний вплив на виховання і формування особистості дитини. І. Кон доречно примітив: «Певною мірою дитинство через дорослих виховує самого себе». Логіка цього вислову доволі проста: у кожному дорослому – його дитинство, а воно так чи інакше впливає на стиль

виховання наступного покоління. Важливою є проблема залежності виховання дітей від ціннісних орієнтацій батьків. Шанування батьків, – це успадкований від предків і засвоєний із молоком матері благородний звичай у багатьох народів. Український народ повагу і пошану до батьків визнає лише тоді, коли діти «доведені до пуття», «в люди виведені та до справи прилаштовані», «навчені добру та до роботи». Народна мудрість повчає: «Діти хороші – батьку й матері вінець, а погані – батьку й матері кінець». Повага до батьків, почуття відданості, пронесене через все життя, піклування про них – це свята істина для кожної людини. Народна мудрість вважає негідною людину, яка не піднялась душею до цієї першої моральної висоти. Українські прислів'я підтверджують: «Шануй батька й неньку, то буде тобі скрізь гладенько», «Як батька покинеш, то й сам загинеш».

Народ справедливо застерігає: «Живемо не батьками, помремо не людьми». Неухвалне та невдячне ставлення дітей до батьків український народ висловив у прислів'ї: «Батько годує десять синів, але десять синів не можуть прогодувати одного батька». Невдячних дітей попереджує осетинська приказка: «Що зробиш для батька – те зроблять для тебе твої діти». Народна мудрість визнає батька разом із матір'ю першими вихователями дитини, закликають сповідувати розумну любов до дітей, підкреслюють незамінну роль батька в сім'ї, вказують на важливість його особистого прикладу у вихованні дітей, нагадують дітям про їх обов'язок перед батьками, особливо перед пристарілими членами сім'ї, закликають до взаєморозуміння в сім'ї між батьками та дітьми.

У багатьох народів світу сім'я – це джерело і основа життя. Мудра наука виховання за народними еталонами людяності – в українській приказці: «Повна хата дітей – так і щастя в ній». Туркменське прислів'я також доцільно підкреслює: «Від синів і дочок багато турбот, але без турбот – для чого на світі жити». Грузинський народ стверджує святість ставлення до дитини, вчить благородству і великодушності, попереджає про неминучість розплати за жорстокість і підлість щодо дитини. Відтак, велика багатодітна сім'я була шанованою в народі,

оскільки росила майбутніх працівників, захисників Батьківщини, чуйних синів і дочок – опору в повсякденному житті та допомогу у важкій старості.

Виховати дітей здоровими, розумними, добрими, працьовитими не лише важко, але й благородно та благодатно. Українська народна мудрість слушно підмітила, що для цього потрібні розум, терпіння, піклування: «Не той батько й мати, хто народив, а той, хто ростив, годував, добру навчав». Генетичний розум народу постійно шукав шляхи до серця дитини через добре слово, пораду, умовляння, залякування, навіювання тощо. Звідси, в народній психолого-педагогічній думці споконвіків використовували одночасно такі приклади для наслідування як: сила і слабкість, протиріччя і єдина логіка, м'якість і влада, вимогливість і жалість тощо.

Народ справедливо помітив, що старші покоління сім'ї (батько, мати, бабуся, дідусь) чують серцем. Зм'якшені життєвими бурями, мудрі від філософії безцінності людського життя – старші покоління захищають, оберігають, допомагають виховувати дітей та внуків. Народні прислів'я та приказки наставляють батьків, що для успішного виховання дітей необхідно «мати велику силу волі», «загартувати своє серце», «бути готовим до подолання неминучих труднощів» «уміти зрозуміти та простити» тощо.

Отже, народна мудрість розглядає виховання підростаючого покоління батьками «як безцінне багатство людини». Мудрі заповіді психолого-педагогічної думки, стосовно виховного потенціалу батьківського впливу на дітей, становлять неабиякий інтерес для сучасної теорії та практики, завжди співзвучні з гуманістичними ідеями великих мислителів, заслуговують на цілеспрямоване використання в сучасному виховному процесі.

ЗМІСТ

Березянська А. О. Міжнародний досвід у сфері мотивації до трудової діяльності	1
Бондарець Б. Б. Соціокультурні фактори формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді	4
Васильєв Я. В. Перспективи формування діяльності майбутнього соціального працівника	7
Волощук О. Ю. Соціокультурне значення дозвілля у формуванні та розвитку особистості дитини дошкільного віку	9
Гоманюк Н. Репрезентация субкультур, маргинальных сообществ и политической оппозиции в современном документальном театре	11
Гришин Є. Г. Розвиток сучасної інклюзивної освіти	14
Добровольский В. В. Роль классического университета в обеспечении устойчивого развития региона: социоэкологический подход	17
Каневский В. Личностные корреляты парасуицидального поведения	21
Костєва Т. Б. Методи навчання студентів старших курсів в умовах університету	23
Кулаженко А. І. Закордонний досвід дослідження посттравматичних стресових розладів	25
Кучеренко О. В. Студентське самоврядування у вищому навчальному закладі	28
Ляпіна Л. А. Концепт мультикультуралізму скрізь призму ідей У. Кимлики	32
Мазєпа К. Н. Социально-экономические регуляторы интеграции выпускников высшей школы в профессионально-трудовую сферу	34

Маргеліс Н. В. Познавший себе – собственный палач.....	37
Матяж С. В. Організаційні засади здійснення соціального інспектування в Україні.....	40
Мейжис І. А. Соціальні зміни в Україні і завдання соціології.....	43
Мінц М. О., Олійник А. І. Інноваційний характер інформаційних технологій.....	46
Нагорний Б. Г. Університети в ХХІ столітті: чи знайдемо відповіді на нові виклики часу та нові ризики?.....	48
Онищук В. М. Соціальні зрізи в структурі суспільства	54
Осипов А. О. Наслідкування як первинний акт духовності й підґрунтя морально-художнього ставлення до світу	58
Парамонов Є. Ю. Трансформація центральних органів виконавчої влади, відповідальних за додержання прав дітей в Україні	60
Попова Т. С. Соціальна відповідальність особистості: як розуміють її сучасні студенти	63
Рожанська Н. В. Місія гуманітарного університету в сучасному суспільстві	66
Ташкова Ю. К. Суперечлива природа соціального захисту населення.....	69
Файчук О. Л. Вплив способу життя на збереження репродуктивного здоров'я жіночої молоді	71
Фесенко А. М., Максимчук Н. В. Мотивації зайнятості молодих спеціалістів, основні фактори їх формування та управління.....	73
Чорна В. О. Соціальна-трудова міграція українського села як одна з основних проблем міграційних процесів.....	76
Чубук Р. В. Народна психолого-педагогічна думка про роль батьківського впливу на виховання дітей	78

Редактори *К. Сільман, С. Куришко*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *О. Новосадовська*.
Друк *О. Полівцова*. Фальцювально-палітурні роботи *Ю. Шаповалова*.

Підп. до друку 15.05.2013 р.
Формат 60х84^{1/16}. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 4,88. Обл.-вид. арк. 3,5.
Тираж 50 пр. Зам. № 4192.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: vrector@chdu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009